

Ekonomik, Siyasal ve Stratejik Araştırmalar Merkezi

TESAM

Araştırma Raporları

TÜRKİYE - TÜRK DÜNYASI İLİŞKİLERİNİN GELECEĞİ

**TÜRKİYE - TÜRK DÜNYASI
İLİŞKİLERİNİN
GELECEĞİ
RAPORU**

TESAM
TÜRKİYE - TÜRK DÜNYASI İLİŞKİLERİNİN GELECEĞİ RAPORU

© TESAM (Ekonomik Siyasal ve Stratejik Araştırmalar Merkezi), 2018
1. Baskı, Kasım 2018

Bu rapor 11 Ekim 2018 yılında yapılan Türkiye - Türk Dünyası İlişkilerinin Geleceği başlıklı çalıştayın sonuç raporudur.

Her hakkı saklıdır. Bu çalışmanın tamamı veya bir kısmı 5846 sayılı yasanın hükümlerine göre **TESAM** (Ekonomik Siyasal ve Stratejik Araştırmalar Merkezi)'in önceden iznini almaksızın elektronik, mekanik, fotokopi veya herhangi bir sistemle basılamaz, çoğaltılamaz ve bilgisayar ortamında tutulamaz. Kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.

Sayfa Tasarımı: RMG Medya
Kapak Tasarımı: RMG Medya
Basım ve Cilt: Renkvizyon Matbaacılık

İletişim

Tel : +90 (224) 256 72 00 | Fax : +90 (224) 252 86 40
Üçevler Mahallesi, Burçak Sokak No:6 Nilüfer/ BURSA
www.tesam.org.tr | tesamyayinlari@gmail.com

TESAM TÜRK DÜNYASI ÇALIŞTAYI DÜZENLEME KURULU

Prof. Dr. Hasan KÖNİ
Prof. Dr. İlyas TOPSAKAL
Yıldırım DENİZ
Muhammet AYDOĞAN
M. Talha ZEYTİNCİ

TESAM TÜRK DÜNYASI ÇALIŞTAY GRUBU

M. İlyas BOZKURT	TESAM Başkanı
Prof. Dr. Hasan KÖNİ	İstanbul Kültür Üniversitesi TESAM Yüksek İstişare Heyeti Başkanı
Prof. Dr. İlyas TOPSAKAL	İstanbul Üniversitesi Türkistan Toyu Yüksek İstişare Heyeti Başkanı
Prof. Dr. Hasan ONAT	Ankara Üniversitesi
Yıldırım DENİZ	TESAM Genel Koordinatörü
Prof. Dr. Haydar ÇAKMAK	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Prof. Dr. Hülya KASAPOĞLU ÇENGEL	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Prof. Dr. Kutluk Kağan SÜMER	İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Veysel BOZKURT	İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Okan YEŞİLOT	Marmara Üniversitesi
Doç. Dr. İlsur NAFİKOV	Kazan Federal Üniversitesi
Prof. Dr. Kasımcı SADIKOV	Taşkent Devlet Şarkışınalık Enstitüsü
Prof. Dr. Gülay MİRZAOĞLU	Hacettepe Üniversitesi
Prof. Dr. Siddık KORKMAZ	Necmettin Erbakan Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet EVKURAN	Çorum Hitit Üniversitesi
Prof. Dr. Ebulfez SÜLEYMANLI	Üsküdar Üniversitesi
Prof. Dr. Ekrem KALAN	Alaaddin Keykubat Üniversitesi
Prof. Dr. Ahmet ÖZKİRAZ	Gaziosmanpaşa Üniversitesi
Doç. Dr. Gözde RAMAZANOĞLU	Çukurova Üniversitesi
Doç. Dr. Zeki SEVEROĞLU	Marmara Üniversitesi
Dr. Neşe KEMİKSİZ	Anka Enstitüsü
Dr. Aydın ÇETİNER	İstanbul Üniversitesi
Muhammet AYDOĞAN	TESAM
M. Talha ZEYTİNCİ	Türkistan Toyu

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	9
TİCARİ VE EKONOMİK İLİŞKİLER.....	13
GİRİŞ.....	15
TÜRK İŞ ADAMLARI TÜRK CUMHURİYETLERİ'NE YATIRIMLARINI ARTIRMALI.....	16
TÜRKİYE'NİN TÜRK CUMHURİYETLERİ'NDEKİ TİCARİ TEMSİLCİLİKLERİNİN SAYISI ARTIRILMALI	22
TÜRKİYE İLE TÜRK CUMHURİYETLERİ ORTAKLAŞA BİR KALKINMA BANKASI KURMALI	25
TÜRKİYE CUMHURİYETİ DEVLETİ'NE AİT ŞİRKETLER TÜRK CUMHURİYETLERİ İLE İŞBİRLİĞİNİ GELİŞTİRMELİ	28
TÜRKİYE, TÜRK CUMHURİYETLERİ'NE KALİFİYE İŞGÜCÜ YETİŞTİRME KONUSUNDA DESTEK OLMALI.....	31
TÜRK CUMHURİYETLERİ, TÜRKİYE'DEN GELECEK İŞ ADAMLARI İÇİN BAZI DÜZENLEMELER YAPMALI	36
TÜRKİYE İLE TÜRK CUMHURİYETLERİ ARASINDA ULAŞIM AĞI KURULMALI.....	38
EĞİTİM.....	43
TÜRKİYE VE TÜRK DÜNYASINDAKİ EĞİTİM KURUMLARI SAĞLAM EKONOMİK TEMELLER ÜZERİNE OTURTULMALI	45
TÜRK CUMHURİYETLERİNDEN DAHA FAZLA SAYIDA ÖĞRENCİ TÜRKİYE'YE GETİRİLMELİ	47
TÜRKİYE'DEKİ ÜNİVERSİTELERDE TÜRK DÜNYASINDAN GELEN ÖĞRENCİLER İÇİN KOORDİNASYON MERKEZLERİ KURULMALI.....	49
TÜRKİYE'DE EĞİTİM, TÜRK CUMHURİYETLERİ'NDEN GELEN ÖĞRENCİLER İÇİN CAZİP KILINMALI.....	50
TÜRKİYE TARAFINDAN TÜRK CUMHURİYETLERİ'NDE KURULMUŞ OLAN OKULLAR TEK BİR ÇATI ALTINDA TOPLANMALI.....	52
KÜLTÜREL KONULAR	55
ORTAK PAYDAMIZ: DİL VE KÜLTÜR	57
TÜRK DÜNYASININ ELİTLERİ İLE İLİŞKİLER GELİŞTİRİLMELİ	61
ORTAK AKADEMİK ÇALIŞMALAR VE YAYINLAR YAPILMALI.....	63
TÜRK DÜNYASI DEĞERLER ARAŞTIRMASI YAPILMALI.....	66
TÜRKİYE'NİN TÜRK DÜNYASINDAKİ İMAJI İLE İLGİLİ ÇALIŞMALAR YAPILMALI	68

TÜRKİYE TÜRKÇESİ İLE YAYIN YAPAN KANALLAR DESTEKLENMELİ VE SAYILARI ARTMALI	70
BAZI ÖNEMLİ ESERLERİN TÜM DİLLERDE ÇEVİRİLERİ YAPILMALI.....	72
TÜRK DÜNYASININ LATİN ALFABESİNE GEÇMESİ DESTEKLENMELİ VE ORTAK İLETİŞİM DİLİ BELİRLENMELİ.....	74
DİN ANLAYIŞI	77
DİN OLGUSUNUN ÖNEMİ.....	79
TÜRK DÜNYASINDA DİĞER DİNİ AKIMLARA KARŞI HANEFİ-MATURİDİ DİN ANLAYIŞI DESTEKLENMELİ	80
Şİİ – SÜNNİ MESELESİNE YAKLAŞIM NASIL OLMALI?	83
İMAM – HATİP LİSELERİ VE İLAHİYAT FAKÜLTELERİNDEKİ MÜFREDAT HANEFİ- MATURİDİ ÇİZGİYE GÖRE YENİDEN DÜZENLENMELİ.....	85
DİNİ KURUMLAR VE SİVİL TOPLUM DESTEKLENMELİ	87
SON SÖZ	89

ÖNSÖZ

Günümüz dünyasında dünyaya yön veren ülkelerin “Birleşik Devletler” modeline uygun bir şekilde bir araya gelerek güçlü ve büyük birlikler haline geldiğini görmekteyiz. 50 eyaletten oluşan Amerika Birleşik Devleti, 28 devletten oluşan Avrupa Birliği, 34 idari bölgeden (23 eyalet ve 11 eyalet düzeyinde idari bölge) oluşan Çin Halk Cumhuriyeti ve 85 federal bölgeden oluşan Rusya Federasyonu buna en güzel örnektir.

Bir birlik çatısı altında toplanan devletlerin güçlendiği ve yönetici konuma geldiği, yalnız hareket eden devletlerin ise küçüldüğü ve bu sayede daha kolay idare edildiği bir dünya düzenini hep beraber görmekteyiz. Afrika kıtasındaki 54 devlet ve Orta Doğu’da yer alan 23 devlet bunu en güzel örneğidir. İşte böylesi bir dünyada Türk devletlerinin önünde iki seçenek bulunmaktadır. İlk seçenek bir birlik oluşturarak nüfusu, yüzölçümünü, ekonomiyi büyütme ve bu dünyada “ben de varım” demek; ikinci seçenek ise yeryüzündeki toplam nüfusu 300 milyon olan kalabalık bir millet olmasına rağmen Türk Dünyası’nın parçalanıp un ufak olması ve yönetilen konumda olmaya devam etmesidir.

TESAM olarak özellikle son dönemde ihmal edilen bir alan olan Türk Dünyası üzerine çalışmalarımızı yoğunlaştırmış bulunmaktayız. Türkiye - Türk Dünyası İlişkilerinin Dünü, Bugünü ve Yarını başlıklı kongremiz, düzenlediğimiz konferanslar, paneller, akademi okulları ve hazırladığımız raporlar ve analizler ile konunun önemini hatırlatmak ve konuyu ülke gündemine taşımak amacındayız.

İşte bu çalıştay da TESAM olarak düzenlediğimiz faaliyetlerin bir halkasını teşkil etmektedir. Ülkemizde Türk Dünyası çalışmaları ile adını duyurmuş farklı disiplinlerden bir çok akademisyeni bir araya getiren bu çalıştay sonucunda elinizdeki rapor hazırlanmıştır. Çalıştayda emeği geçen tüm hocalarımıza teşekkürü borç biliriz.

M. İlyas BOZKURT

TESAM Genel Başkanı

**TİCARİ VE
EKONOMİK
İLİŞKİLER**

GİRİŞ

Orta Asya ve Kafkaslar, 19. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren o dönemin en önemli güçleri olan İngiltere ve Rusya arasında bir “Büyük Oyun”un oynandığı bölge olmuştur. Sahip olduğu yeraltı ve yerüstü zenginliklerinin yanı sıra jeopolitik öneminin de bu mücadelede büyük bir etkisi olmuştur.

20. yüzyıla gelindiğinde bölgede yaşanan mücadele yerini Sovyet hakimiyetine bırakmış, yaklaşık 70 yıl süren bu dönem 1991’de SSCB’nin dağılmasıyla sona ermiştir. 1991 yılı sonlarında bağımsızlıklarını ilan eden Azerbaycan, Kazakistan, Özbekistan, Kırgızistan ve Türkmenistan Cumhuriyetleri, bundan sonraki süreçte kendilerini bambaşka bir mücadelenin içerisinde bulmuşlardır.

1991 sonrasında bölge ülkeleriyle başta Rusya ve ABD olmak üzere Çin, Avrupa Birliği ülkeleri, İran, Hindistan ve Türkiye gibi ülkeler ilişkilerini geliştirmiştir. Türkiye, 1991’in sonlarında bağımsızlıklarını ilan eden bu kardeş ülkeleri ilk tanıyan devlet olmuştur. Özellikle 1990’lı yılların ilk yarısında ikili ilişkilerin geliştirilmesi için birçok adım atılmıştır.

Türkiye’nin Türk Dünyası ile ilişkilerini geliştirmede atacağı ilk ve en önemli adım, ekonomik ve ticari ilişkilerin geliştirilmesi olacaktır.

Hem Türkiye’nin, hem de Türk Dünyası’nın küresel rekabet ortamında önemli bir oyuncu olabilmek için üretim kaynaklarını etkin bir biçimde kullanmaları gerekmektedir.

TÜRK İŞ ADAMLARI TÜRK CUMHURİYETLERİ'NE YATIRIMLARINI ARTIRMALI

Türk Dünyası'nın birliğini sağlama adına atılacak ilk adım ticaret köprüleri kurmak ve ekonomik bir taban oluşturmaktır. Hiç kuşkusuz Kültürleri yaklaştırmada en önemli boyut ticarettir. Dünyadaki entegrasyon örneklerine baktığımız zaman, öncelikle ekonomik birliğin sağlandığını görmekteyiz. Avrupa Birliği'nin temelinde Avrupa Ekonomi Topluluğu vardır, daha basit bir tabirle Avrupa'yı inşa edenler aslında büyük iş adamlarıdır. Yönetimler değişse bile alt yapı sağlam olduğu için birliktelikler zarar görmemiştir.

Türkiye bu coğrafyada üretim faaliyetlerini –maalesef- öngörememiştir. Günümüz koşullarında Türk Dünyası'na yatırım yapacak iş adamı bulmak oldukça güçtür. Geçtiğimiz dönemlerde çeşitli kurumlar tarafından envanter çalışmaları yapılmış olmasına karşın, iş adamlarımıza yöntem gösterme konusunda eksik kalınmıştır.

Bir başka sorun ise Türk iş adamlarının yatırımlarının süreklilik arz etmemesidir. Halk dilinde “vur kaç yapmak” şeklinde tabir edilen bir takım iş adamları, bölgede Türk iş adamlarının imajını sarsmış ve bugün hala sarsmaya devam etmektedir. Bunun da önüne bir an önce geçilmelidir.

Bu konuda önerimiz Türkiye ile ilgili ticaret alanı başta olmak üzere bir imaj çalışması yapılmasıdır. Zira süreklilik arz eden sektörler Türkiye ile Türk Dünyası arasında bir ekonomi köprüsü olmayı başarabilir.

2017 yılında Türkiye'nin Özbekistan, Azerbaycan, Türkmenistan, Kırgızistan ve Kazakistan'a yaptığı toplam ihracat 4,1 milyar dolar, toplam ithalat ise 3,1 milyar dolardır. Türkiye'nin cari açığının en önemli kaynağını enerji sektörü oluşturmaktadır. Türkiye'nin Azerbaycan ve Kazakistan ile yapacağı ticaretten petrol ve petrol ürünleri ithal etmesi ve bu ülkelere demir-çelikten eşyalar ve elektronik eşyalar ihraç etmeye devam etmesi hem karşılıklı ticaret hacmini artırarak hem de dış açıklarını azaltacaktır.

Türkiye ile Türk Cumhuriyetleri'nin bir serbest ticaret bölgesi ve ardından gümrük birliği oluşturmaları durumunda hem ticaret yaratılması ile oluşan bir refah artışı sağlanacak hem de bu ticaretten dolayı ülkelerin cari açıkları azalma eğilimi gösterecektir.

Tablo 1: Ülke Grupları ile İhracat

ÜLKE GRUPLARI İLE İHRACAT					
ÜLKE GRUBU	YIL-Milyon Dolar				
	2014	2015	2016	2017	Değişim
AB	68.514	63.991	68.344	73.915	8.2
<i>Genel İçindeki Pay(%)</i>	43,5	44,5	48	47,1	
Diğer Avrupa(AB Hariç)	15.184	14.143	9.736	9.806	0,7
<i>Genel İçindeki Pay(%)</i>	9,6	9,8	6,8	6,2	
Kuzey Afrika	9.758	8.532	7.755	7.525	-3
<i>Genel İçindeki Pay(%)</i>	6,2	5,9	5,4	4,8	
Diğer Afrika	3.996	3.932	3.651	4.149	13.6
<i>Genel İçindeki Pay(%)</i>	2,5	2,7	2,6	2,6	
Yakın ve Orta Doğu	35.843	31.075	31.304	35.338	12.9
<i>Genel İçindeki Pay(%)</i>	22,5	21,6	22	22,5	
Türk Cumhuriyeti	7.108	5.271	3.992	4.166	4.4
<i>Genel İçindeki Pay(%)</i>	4,5	3,7	2,8	2,7	
İslam Birliği Tekilatı	48.625	42.713	41.432	45.135	9.5
<i>Genel İçindeki Pay(%)</i>	30,9	29,7	28,9	28,7	
Komşu Ülkeler	24.47	19.804	23.182	20.71	2.6
<i>Genel İçindeki Pay(%)</i>	15,5	13,8	14,2	13,2	
GENEK İHRACAT	157.61	143.839	142.53	157.006	10.2

Türkiye'nin çeşitli ülke ve ülke gruplarına yaptığı ihracata baktığımızda ilk sırayı Avrupa Birliği ülkeleri gelmektedir. Bu durumu Yakın ve Ortadoğu ülkeleri takip etmekte ve ne yazıkki Türk Dünyası'na yönelik ihracat rakamları % 2 gibi düşük bir oranda kalmaktadır. Avrupa ile yapılan ticari anlaşma ve ekonomik iş birliği faaliyetleri Türk Dünyası ile de yapılmalı ve bu oran daha yukarılara çekilmelidir.

Genel olarak Türkiye-Türk Dünyası ilişkilerinin neden gelişemediğini şu şekilde özetleyecek olursak, karşımıza bu maddeler çıkmaktadır:

1. Türkiye'nin coğrafyada yapılan fizibilite çalışmalarını verimli değerlendirememesi ve bölgedeki üretim faaliyetlerini ön görememiş olması.
2. Bölgede yatırıma öncü olacak kuruluşların yeterli rehberliği gösterememesi.
3. Yatırımların sezonluk olması ve seri/sürekli çalışma faaliyetinin gösterilmemesi.
4. Daha önceki yıllarda yapılmış olan karşılıklı ticari faaliyetlerde yapılan bireysel yanlışların genelleştirilerek imaj problemi oluşturması.

Tablo 2: Ülke Grupları İle İthalat

ÜLKE GRUPLARI İLE İTHALAT			
ÜLKE GRUBU	YIL-Milyon Dolar		
	2013	2014	2015
AB	92.458	88.784	78.681
<i>Genel İçindeki Pay(%)</i>	36,7	36,7	38
İslam Birliği Tekilatı	32.074	29.107	22.407
<i>Genel İçindeki Pay(%)</i>	12,7	12	10,8
Yakın ve Orta Doğu	22.214	20.480	13.575
<i>Genel İçindeki Pay(%)</i>	8,8	8,5	6,6
Komşu Ülkeler	47.694	17.631	11.015
<i>Genel İçindeki Pay(%)</i>	19	7,3	5,3
Diğer Avrupa (AB Hariç)	41.319	36.367	28.112
<i>Genel İçindeki Pay(%)</i>	16,4	15	13,6
Kuzey Afrika	13.953	3.436	3.007
<i>Genel İçindeki Pay(%)</i>	5,5	1,4	1,1
Türk Cumhuriyeti	3.600	2.997	2.688
<i>Genel İçindeki Pay(%)</i>	1,4	1,2	1,3
Diğer Afrika	2.523	2.502	2.092
<i>Genel İçindeki Pay(%)</i>	1	1	1
GENEK İTHALAT	251.661	242.177	207.234

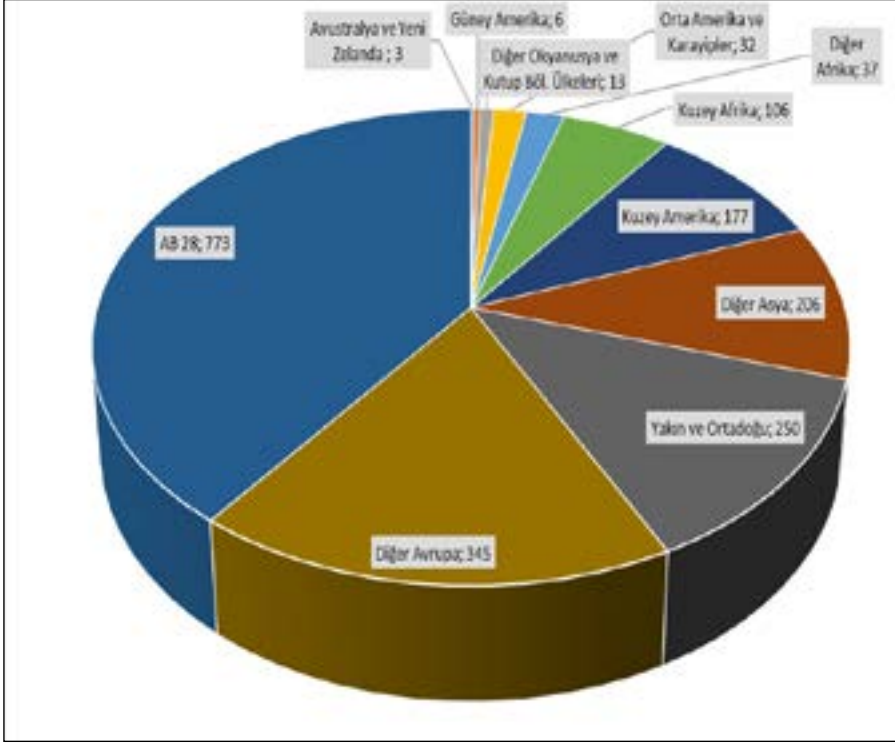
Tablodaki veriler incelendiğinde ihracatta olduğu gibi ithalatta da Türk Dünyası verilerinin düşük olduğu görülmektedir. Avrupa Birliği ile % 38, İslam Birliği Teşkilatı ile % 22'lik ithalat oranlarının Türk Cumhuriyetleri ile % 2 civarında kaldığı görülmektedir.

Özellikle petrol ve doğalgaz ithalatı yapan Türkiye'nin, bu hususta dünyanın önemli rezervlere sahip olan Orta Asya ülkelerine yönelmesi gerekmektedir.

Tablo 3: Türk Cumhuriyetlerinin İhracat ve İthalatında ilk 10'a giren Türk Cumhuriyetleri

Ülkeler	İhracatında İlk 10'a giren Türk Cumhuriyetleri	İthalatında İlk 10'a giren Türk Cumhuriyetleri
Azerbaycan	Türkiye (2)	Türkiye (2)
Kazakistan	Özbekistan (8)	Özbekistan (8)
	Türkiye (9)	Türkiye (7)
Kırgızistan	Kazakistan (2)	Kazakistan (3)
	Özbekistan (5)	Özbekistan (5)
	Türkiye (6)	Türkiye (4)
Özbekistan	Kazakistan (3)	Türkiye (4)
	Türkiye (5)	Kazakistan (5)
	Kırgızistan (10)	Kırgızistan (6)
Türkmenistan	Türkiye (2)	Türkiye (1)
	Kazakistan (8)	Kazakistan (12)
Türkiye	Yok	Yok

Yukarıdaki tabloya göre Türkiye, Azerbaycan ve Türkmenistan dışında kalan Türk Cumhuriyetleri için önemli bir tedarikçi olarak gözükmemektedir. Tabloda dikkat çeken bir diğer nokta ise bu ülkelerin birbirleriyle komşu olmalarına rağmen, karşılıklı ticari ilişkileri beklenen düzeyde değildir.

Tablo 4: Yurtdışı Yatırımların Bölgelere göre Sayısal Dağılımı

TÜRKİYE’NİN TÜRK CUMHURİYETLERİ’NDEKİ TİCARİ TEMSİLCİLİKLERİNİN SAYISININ ARTIRILMALI

Ticari Ateşeler ve Müşavirler yurtdışında yerleşik, iki ülke arasında ticaretin geliştirilmesi için atanan devlet temsilcileridir. Bir ülkedeki Ticari Ateşe ve Müşavir sayısı, o ülkedeki ticaret potansiyeli ve Türk nüfusuna göre değişebilir. Sözelimi Türk nüfusun yoğun yaşadığı ve ticari ilişkilerimizin gelişmiş olduğu Almanya’da Berlin, Hannover, Düsseldorf, Frankfurt, Hamburg, Münih ve Stuttgart şehirlerinde toplam 7 Ticari Ateşe görev yapmaktadır.

Ticari Müşavir, büyükelçilik bünyesinde görev yapar, çoğu zaman da büyükelçilik ile aynı binada çalışır. Konsolosluk ve fahri konsolosluk bünyesinde görevli olanlara "ticari ataşe" denir. Bu personelin tamamı Dış Ticaret Müsteşarlığı tarafından atanırlar.

Ticari Ateşeler ve Müşavirler, mevcut ticaret anlaşmaları, ülkenin vergi ve gümrük mevzuatı, ülkede işyeri açma ve yatırım yapma imkan ve koşulları, yerel ithalatçı firma listeleri, vb her türlü konuda vatandaşları bilgilendirmek ve yardımcı olmakla görevlidir. Buldukları ülkelerde düzenlenen fuarlara vatandaşlarının katılımı için devlet yardımı alıp alınmayacağı gibi hususlar da mutlaka Ticaret Müşavirlerinin onayından geçer.

Türkiye’nin günümüzde dış temsilcilik sayısı 239’dur. Bunlardan 138 tanesi büyükelçilik, 86’sı başkonsolosluk, 13’ü daimi temsilciliktir. Bunların yanı sıra Türkiye'nin 1 ticaret ofisi, 1 de

konsolosluk ajansı var. Bu sayılar itibariyle Türkiye ABD'nin 273 temsilcilikle ilk sırada yer aldığı küresel diplomasi endeksi 2017 verilerine göre 239 dış temsilcilik 5. sırada yer almaktadır.

Türkiye'nin dünya genelinde bu kadar dış temsilciliğe sahip olması, dış politika açısından hiç kuşkusuz önemli bir avantajdır. Ancak Türk Cumhuriyetleri ile ekonomik ve ticari ilişkilerin geliştirilebilmesi için ticari temsilciliklerinin sayısının mutlak surette artırılması gerekmektedir.

Günümüzde Türkiye'nin Almanya'da 7, Hollanda'da 3, Fransa'da 3, Suudi Arabistan'da 2, İran'da 3 ticari temsilcisi bulunurken, Türk Cumhuriyetleri ile ticari ilişkilerini koordine etmek üzere Azerbaycan - Bakü'de 1, Kazakistan – Almatı'da 1, Kırgızistan Bişkek'te 1, Özbekistan – Taşkent'te 1 ve Türkmenistan – Aşkabat'ta 1 Ticaret Müşaviri bulunmaktadır.

Türkiye'nin Türk Cumhuriyetleri ile ticari ilişkilerini geliştirebilmesinin ön koşullarından bir tanesi de, bölge ile ticari ilişki kuracak olan işadamlarımıza ticaret müşavirlerinin yol göstericilik yapmasıdır. Bölgede hangi şehirler ile ne gibi ticari ilişki kurulabileceği, bölgedeki yatırım fırsatları, avantajlar, dezavantajlar, bürokrasi ve benzeri birçok konuda işadamlarımıza rehberlik yapacak, bölgeyi ve bölge insanını çok iyi tanıyan temsilcilere ihtiyaç bulunmaktadır.

Halbuki mevcut tabloya göre bölgede her ülkeye bir tane düşecek şekilde ticari temsilci bulunmaktadır. Sağlıklı bir ticari bağın kurulabilmesi için bu sayının mutlaka artırılması gerekmektedir.

Şekil 1: Türkiye En Çok Dış Temsilciliği Olan 5. Ülke

TÜRKİYE İLE TÜRK CUMHURİYETLERİ ORTAKLAŞA BİR KALKINMA BANKASI KURMALI

Kalkınma bankaları, daha çok gelişmekte olan ülkelerde işlevli olan bankalardır. Küçük ölçekli firmaların sermaye yetersizliğinden kaynaklanan girişimlerine yardımcı olmak ya da büyük kurumsal şirketlerin yeni yatırımlarına destek olmak için faaliyet gösteren bu bankaların başlıca amaçları şirketlerin kalkınmasını sağlamaktır. Kalkınma bankalarının endüstriyel gelişime katkısı oldukça fazladır. İşlevleri sadece sermaye kaynağı sağlamak değil teknik yardım hizmeti de vermektir.

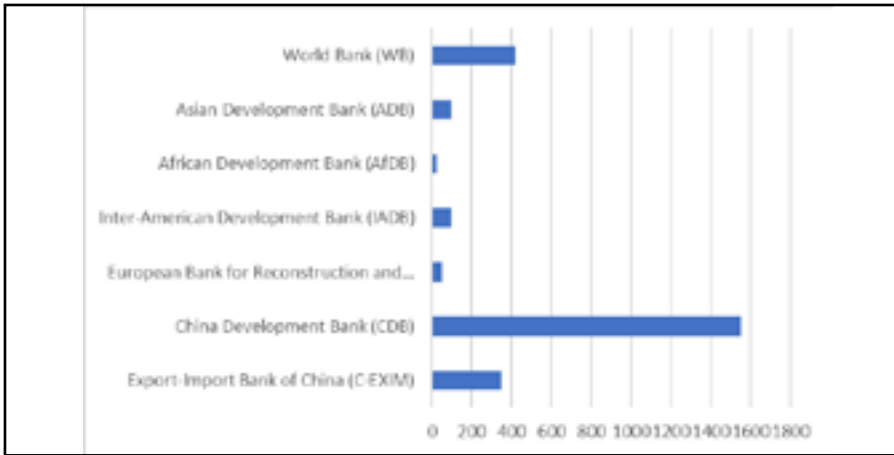
2. Dünya Savaşı sonrasında ilki Dünya Bankası (DB) olmak üzere ortaya çıkan kalkınma bankalarından bazıları bölgesel çalışmalar yürütmek üzere kurulmuştur. Bölgesel kalkınma bankaları, kalkınmada önemli oldukları kabul edilen imalat sanayi, tarım, madencilik ve altyapı projelerinin finansmanı için fon sağlayan bankalardır.

Bölgesel kalkınma bankalarından bazıları şunlardır:

Avrupa Yatırım Bankası (EIB), Asya Kalkınma Bankası (ADB), Inter-Amerikan Kalkınma Bankası (IADB), Karayipler Kalkınma Bankası (CDB), Afrika Kalkınma Bankası (AIDB), Avrupa İmar ve Kalkınma Bankası (EBRD), Çin Kalkınma Bankası (CDB), Latin Amerika Atlantik Kalkınma Grubu (ADELA) ve Arap Ekonomik ve Sosyal Kalkınma Fonu (AFESD). Ayrıca İslam Kalkınma Bankası (IDB) üye İslam ülkeleri için çok taraflı önemli bir kalkınma bankasıdır.

Tablo 5: Bölge Kalkınma Bankaları

Bölgesel kalkınma bankalarının faaliyetleri bölgesel işbirliği ve ekonomik entegrasyonu geliştirmeye yönelik projelerin desteklenmesi üzerinde yoğunlaşmıştır. Açılan krediler beş ile on yıl üzerinden geri ödenmekte olup, faiz oranları piyasa faiz oranlarının çok altındadır.

Türkiye ile Türk Cumhuriyetleri'nin ekonomik ve ticari ilişkilerinin gelişmesi için atılması gereken adımlardan bir tanesi de, ortak bir Türk Dünyası Kalkınma Bankası'nın kurulmasıdır.

Türk Dünyasının sermaye gücünü biraraya getirerek kurulacak bir Türk Dünyası Kalkınma Bankası ile şu hedefler gerçekleştirilebilecektir:

1. Bölgesel olarak yapılacak büyük çaplı altyapı yatırımlarının finansmanının sağlanacaktır. Böylelikle ulaşım, enerji, kentleşme gibi konularda önemli yatırımlar yapılabilecektir.
2. Ülkelerin refah seviyesini yükselecektir.
3. Küçük, orta ve büyük çaptaki şirketlere kredi sağlanarak bu kuruluşların gelişmesine katkı sağlanacaktır.
4. Kalkınan ve gelişen ekonomi sayesinde birçok sektörün gelişmesi ve yeni istihdam alanları kurulması. Bu sayede özellikle genç işsiz ordusu ve işsizlik oranı düşecek, istihdam artacaktır.

TÜRKİYE CUMHURİYETİ DEVLETİ'NE AİT ŞİRKETLER TÜRK CUMHURİYETLERİ İLE İŞBİRLİĞİNİ GELİŞTİRMELİ

Yatırımlar konusunda iş dünyasının üstesinden gelemeyeceği büyük projeler ve devleti ilgilendiren stratejik ve yarı stratejik yatırımlar konusunda Türkiye Devleti'ne bağlı KİT'ler aktif rol oynamalı ve öncü olmalı. Bunun için Türkiye'deki 'KİT'ler tekrardan güncellenmeli ve en önemlisi bu KİT'ler bir bakanlık bünyesinde toplanmalı.

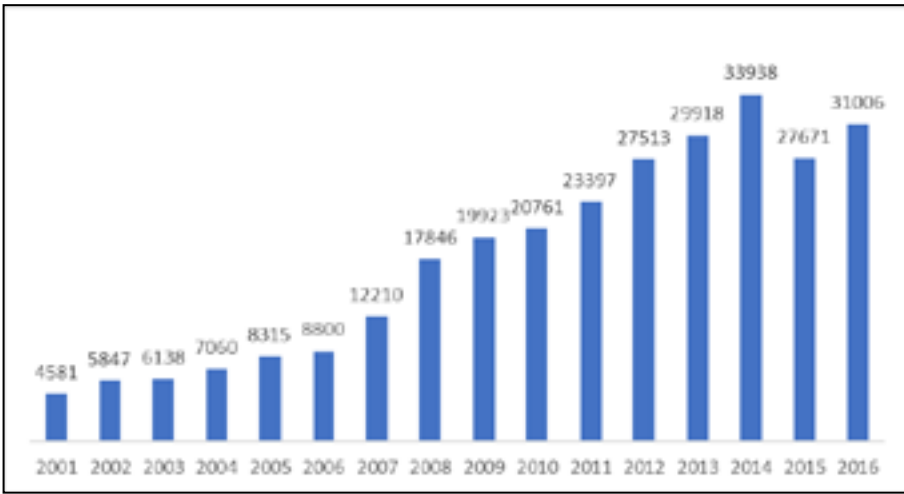
Bir üst kurulun öncülüğünde iş dünyası ile devleti bir araya getirecek ortak bir platform tarafından planlama yapılmalı ve süreç buradan takip edilmeli. Öncelikli sektörler belirlenmeli ve erkek yatırımlar devletler tarafından karşılanmalı.

Özel sektörün yapacağı yatırımların önünü açması için öncelikle devlet eliyle bazı yatırımların da yapılması gereklidir. Ticari bağlantılar öncelikle devlet şirketleri ile kurulmalı, bu şirketler alt altyapı yatırımları yapmalı böylece özel sektörün yatırım yapabileceği zemin oluşturulmalı ve imkanlar artırılmalıdır.

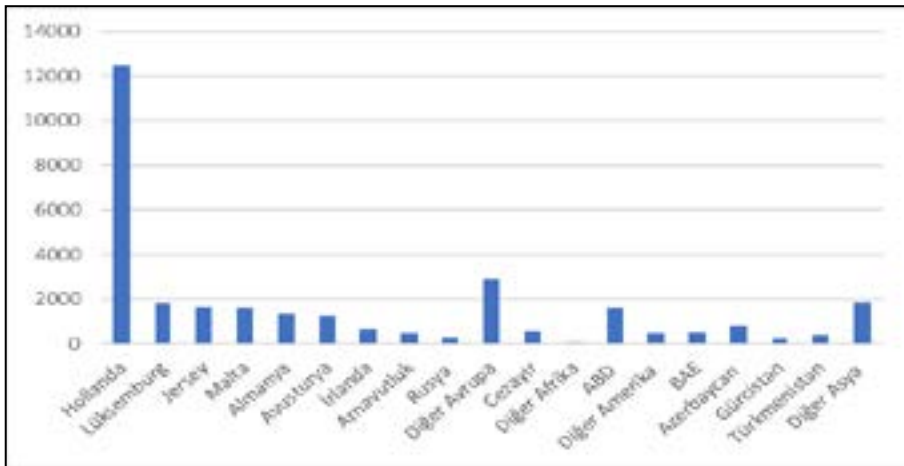
Yapılan yatırımların yatırım alan ülke tarafından ekonomik güvence-kredi imkanları sağlanarak yatırımın belirli bir kısmının karşılanması- altına alınarak olağan dışı durumlarda risk paylaşımı sağlanmalı ve bu paydaşlar her sektör için düzenlemesi devletler tarafından yapılan ortak kurumlar tarafından denetlenmeli ve geliştirilmelidir.

Ancak tüm bu faaliyetlerin sürekliliğinin sağlanması için devletler arasında tam bir eşgüdüm iş birliği ve eşit şartlarda hareket edilmeli emin adımlarla ilerlenmeli, paydaşlar ve Türk Cumhuriyetleri ürkütülmemelidir. Oluşabilecek beklenmedik olumsuzluklara karşı da mutlaka ikinci bir plan taraflar tarafından belirlenmelidir.

Tablo 6: Türkiye'nin Doğrudan Dış Yatırımları (Milyon \$)

Tablo 7: Türkiye'nin Dış Yatırımlarının Coğrafi Dağılımı (Milyon \$)

Tablo 8: Türkiye'nin Dış Yatırımlarında Türk Cumhuriyetlerinin Payı (Milyon \$)

	YATIRIM ÜLKESİ	SERMAYE POZİSYONU (\$)	PAY (%)
8	Azerbaycan	786.944.424	2,54
14	Türkmenistan	406.315.888	1,31
33	Kazakistan	140.015.000	0,45
38	Özbekistan	100.863.412	0,33
62	Kırgızistan	10.201.904	0,03
TOPLAM		1.444.340.628	4,66

Türkiye'nin dış yatırımlarında özellikle enerji yatırımlarıyla ön plana çıkan Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı (TPAO), Azerbaycan'da 3 adet arama, geliştirme ve üretim projesi ile 2 adet boru hattı projesine ortaktır. Bunlar, Geliştirme ve Üretim Projeleri olan ACG (Azeri-Çıralı-Güneşli) (TP %6,75), Şah Deniz (TP %19) ve Alov (TP %10) Arama Projesi'dir. Ayrıca, TPAO, Bakü-Tiflis-Ceyhan Ana İhraç Ham Petrol Boru Hattı Projesini hayata geçirmek amacıyla kurulan BTC Co.'da %6,53 ve Şah Deniz gazını Gürcistan-Türkiye sınırına kadar taşıyan Güney Kafkasya Doğal Gaz Boru Hattı Projesi'nde ise %19 hisseyle yer almaktadır.

Tablo 9: Türk Cumhuriyetlerindeki Türk Sermayeli Firma Sayısı

ÜLKE	FİRMA SAYISI
Azerbaycan	2665
Kazakistan	600
Türkmenistan	600
Özbekistan	519
Kırgızistan	300

TÜRKİYE, TÜRK CUMHURİYETLERİ'NE KALİFİYE İŞGÜCÜ YETİŞTİRME KONUSUNDA DESTEK OLMALI

1991 yılında Sovyetler Birliği'nin dağılması ile birlikte bağımsızlıklarını kazanan Türk Cumhuriyetleri, bir taraftan küreselleşmenin etkisiyle uluslararası sisteme uyum sağlamaya çalışmışlar, bir taraftan da vatandaşlarına insani hayat standartlarını sağlamak gibi zorlu bir çabanın içerisine girmişlerdir. Bu ülkeler beşeri, teknik, iletişim ve sermaye faktörleri açısından bir yetersizlik içerisinde olmalarının yanı sıra, piyasa ekonomisi koşullarına uyum sağlarken kendilerinden çok daha kapasiteli ve sayılan unsurlar açısından daha avantajlı ekonomilerle rekabet etmek zorunda kalmışlardır.

Günümüzde toplam 71,5 milyonluk bir nüfusa sahip olan Türk Cumhuriyetleri'nde (Özbekistan 32 milyon, Kazakistan 18,5 milyon, Azerbaycan 10 milyon, Kırgızistan 6 milyon, Türkmenistan 5 milyon), nüfusun genel olarak genç olduğu göze çarpmaktadır. Türkiye'de 30,2 olan yaş ortalaması Azerbaycan'da 30,7, Kazakistan'da 29,6, Özbekistan'da 26,7, Türkmenistan'da 25,9 ve Kırgızistan'da 25,5 olarak karşımıza çıkmaktadır.

Şekil 2: Dünya Geneline Yaş Ortalaması

Türkiye’de 2017-18 sezonunda ortaöğretim kurumlarında 5.689.427 öğrenci öğrenim görürken, mesleki ve teknik orta öğretim kurumlarında bu sayı 1.987.282 olmuştur. Yani Türkiye’de mesleki eğitim oranı % 35 olmuştur.

Azerbaycan’da 2017 yılında ortaöğretim kurumlarında eğitim gören öğrenci sayısı 1.522.487 iken, mesleki ve teknik eğitim kurumlarında öğrenim görenlerin sayısı 23.703 olmuştur. Yani Azerbaycan’da mesleki eğitim oranı % 1,56 olmuştur.

Kazakistan’da 2017 verilerine göre orta öğretim kurumlarında toplam 1.768.000 öğrenci öğrenim görmektedir. Bu öğrencilerden 499.000’i mesleki ve teknik orta öğretim kurumlarında eğitim görmektedir. Yani Kazakistan’da mesleki eğitim oranı % 28,2 olmuştur.

Özbekistan'da 2017 itibariyle lise çağında eğitim gören 3.892.888 öğrenciden mesleki eğitim gören öğrenci sayısı 1.358.064³tür. Yani Özbekistan'da mesleki eğitim gören öğrencilerin oranı % 34,89 olmuştur.

Kırgızistan'da 2017 verilerine göre orta öğretim kurumlarında toplam 660.375 öğrenci öğrenim görmektedir. Bu öğrencilerden 61.405'i mesleki ve teknik orta öğretim kurumlarında eğitim görmektedir. Yani Kazakistan'da mesleki eğitim oranı % 9,3 olmuştur.

Türkmenistan'da 2014 verilerine göre orta öğretim kurumlarında toplam 650.998 öğrenci öğrenim görmektedir⁴. Bu öğrencilerden 50.735'i mesleki ve teknik orta öğretim kurumlarında eğitim görmektedir. Yani Kazakistan'da mesleki eğitim oranı % 7,8 olmuştur.

Tablo 10: Mesleki Eğitim Oranı Verileri

ÜLKE	ORTAÖĞRETİM KURUMLARINDAKİ ÖĞRENCİ SAYISI	MESLEKİ VE TEKNİK EĞİTİM GÖREN ÖĞRENCİ SAYISI	MESLEKİ EĞİTİM ORANI (%)
Türkiye	5.689.427	1.987.282	35,00
Özbekistan	3.892.888	1.358.064	34,89
Kazakistan	1.768.000	499.000	28,20
Azerbaycan	1.522.487	23.703	1,56
Türkmenistan*	650.998	50.735	7,80
Kırgızistan	660.375	61.405	9,30

* Türkmenistan verileri 2014 yılına aittir.

³ <https://www.ceicdata.com/en/uzbekistan/education-statistics?page=10>

⁴ 2017'de bu sayı 767.151'e ulaşmıştır.

Yukarıdaki verilerde de görüldüğü gibi Türk Cumhuriyetleri genç nüfusa sahip olsalar da, bu gençlerin mesleki eğitimleri noktasında ideal noktanın çok gerisindedirler. Mesleki eğitim alanındaki tecrübesiyle bu ülkelerden daha iyi bir durumda olan Türkiye, Türk Cumhuriyetlerine destek olmalıdır.

Bu doğrultuda Türkiye’de bulunan işletmeler ve eğitim veren kurum, kuruluşların Türk Cumhuriyetleri ile işbirliği içinde hareket etmesi sorunların çözümüne önemli ölçüde katkı sağlayacaktır. Daha spesifik olarak ele alındığında Türk Dünyası’nda kurulacak olan işletmelerin yoğun olarak bir arada bulunduğu organize sanayi bölgelerinin içinde veya yakınında meslek liselerinin, çıraklık ve sanat okullarının, meslek yüksekokullarının, mesleki kursların bulunması işgücünün yetişmesinde fark yaratacaktır. Ayrıca uygulama çevresinde eğitimlerin arttırılması ve sektöründe tecrübe ve bilgisi yüksek işgücünden yararlanılması da önemlidir. Özellikle staj programlarının etkin bir şekilde kullanılması, verimli değerlendirilmesi de işgücünün yetişmesinde kilit rol oynayacaktır.

Bir diğer önemli husus da piyasanın ihtiyaçlarının doğru ve sistemli bir şekilde tespit edilmesidir. Bu şekilde piyasanın ihtiyaç duyduğu nitelik, kabiliyet ve bilgi düzeyi belirlenebilmekle beraber, gelişen teknolojiye paralel bir şekilde ortaya çıkan yeni sektör ve mesleklere ilişkin de bilgi edinilecektir. Bu hususta Türk Cumhuriyetleri’nde bulunan mevcut eğitim sistemi içindeki eksikliklerin, yetersizliklerin giderilmesine adına revizyon yapılabileceği gibi spesifik ve yeni alanlara ilişkin yeni branşlar, yeni eğitim seminerleri, dersler, kurslar açılması imkanı da sağlanmış olacaktır. Bu çok boyutlu bir süreçtir ve bu süreçte destek alabilmek ya da desteklere ulaşabilmek de çok büyük önem arz etmektedir.

Burada Türkiye Cumhuriyeti'nde yıllardır faaliyet gösteren ve önemli tecrübelerine sahip İŞKUR ve KOSGEB gibi kurumlardan ciddi manada istifade etmek gerekmektedir. Bu kurumların bilgi ve tecrübeleri ile Türk Cumhuriyetleri'nde benzer kurumlar açılmalı ve ortak projeler düzenlenmelidir. Bu şekilde kalifiye iş gücü eğitimi daha kısa sürede ve amaca uygun tamamlanırken diğer taraftan Türk Cumhuriyetleri kurumları arasında ortak çalışma disiplini de gelişecektir. Şunu da belirtmek gerekir ki gerek büyük sanayi kuruluşlarının, gerekse küçük işletmelerin sahiplerinin maddi güçleri elverdiği ölçüde eğitim kurumlarına destek olması orta ve uzun vadede işgücü ile ilgili sorunların giderilmesine yardımcı olacaktır.

TÜRK CUMHURİYETLERİ, TÜRKİYE'DEN GELECEK İŞ ADAMLARI İÇİN BAZI DÜZENLEMELER YAPMALI

Yatırım tek taraflı yapılan bir şey değildir. Yatırım yapan iş adamlarının yanı sıra, yatırım yapılacak ülkenin de üzerine düşen hususlar vardır.

İş adamı/yatırımcı gittiği yerde üç şey arar:

- Güvenlik
- Demokrasi
- Hukukun üstünlüğü.

Türk Dünyası'nın ekonomik birliği için bu üç unsurun oluşturulması son derece önemlidir. Türk Cumhuriyetleri'nde yatırım yapan iş adamları her hangi bir sorun ile karşılaşmış karşılaşmayacağını önceden bilmek ister. Dolayısıyla yatırım yapacak iş adamlarına güvenlik, demokrasi ve hukuki manada güven veren bir zemin sağlanmalıdır.

Öncelikle yatırım yapılan ülkenin güvenilir olması ve iş adamlarının bazı güvencelere sahip olması gerekir.

Örnek vermek gerekirse hiçbir yatırımcı Avrupa'ya yatırım yapacağı zaman çekinmezken, bu durum Türk Dünyası için aynı değildir.

İş adamlarımız gerek Türkiye’de gerekse Türk Dünyası’nda gerekli şartlar oluşturulduğu zaman başarılı yatırımlara imza atabilecek potansiyele sahiptir, ancak bunun için şartlar olgunlaşmalıdır.

Türk Cumhuriyetleri, bu ülkelere yatırım yapacak olan iş adamlarının hak ve güvenliklerinin sağlanmasının yanı sıra gümrük, vergi kanunları, yabancı işçi gücünün kullanılması, vize gibi konularda gerekli yasal düzenlemeleri bir an evvel hayata geçirmelidir.

TÜRKİYE İLE TÜRK CUMHURİYETLERİ ARASINDA ULAŞIM AĞI KURULMALI

Türkiye ile Türk Cumhuriyetleri arasında ticari ve ekonomik ilişkilerin geliştirilebilmesi için belki de en önemli faktör ulaşım ağının geliştirilmesidir.

Türkiye ile Türk Cumhuriyetleri arasında doğrudan bir karayolu ve demiryolu ağının bulunmaması çok büyük bir eksikliktir.

Çin Halk Cumhuriyeti'nin son dönemde izlediği Kuşak ve Yol projesi ile Avrupa'ya kadar uzanan bir demiryolu ağı ile tarihi İpek Yolu'nu yeniden canlandırmaya çalışması gibi Türk Dünyası'nı birbirine bağlayacak bir demiryolu ağının mutlaka kurulması gerekmektedir. Bu alanda bugün bırakılacak bir boşluğun yarın Çin tarafından doldurulacağı akıllardan çıkarılmamalıdır.

Türkiye ile Türk Cumhuriyetleri arasında ulaşımda yaşanan sıkıntının azalması için karşılıklı uçak seferleri sayısı artırılarak havayolu trafiği daha işlek hale getirilmelidir. Ayrıca mesafenin fazla olması nedeniyle özellikle ticari seferlere kamu desteği sağlanması ve bu konuda teşvikler yapılması, havayolu trafiğini canlandıracaktır.

Ayrıca deniz yolu ile taşımacılıkta çok uzak bir ihtimal değildir. Zira Karadeniz ile Hazar Denizi'ni birbirine bağlayacak bir kanal projesinin hayata geçirilmesi, Orta Asya'nın hem Türkiye'ye hem de dünyaya açılması için son derece hayati bir adım olacaktır.

Şekil 3: Avrupa-Kafkasya-Asya Ulaştırma Koridoru Projesi

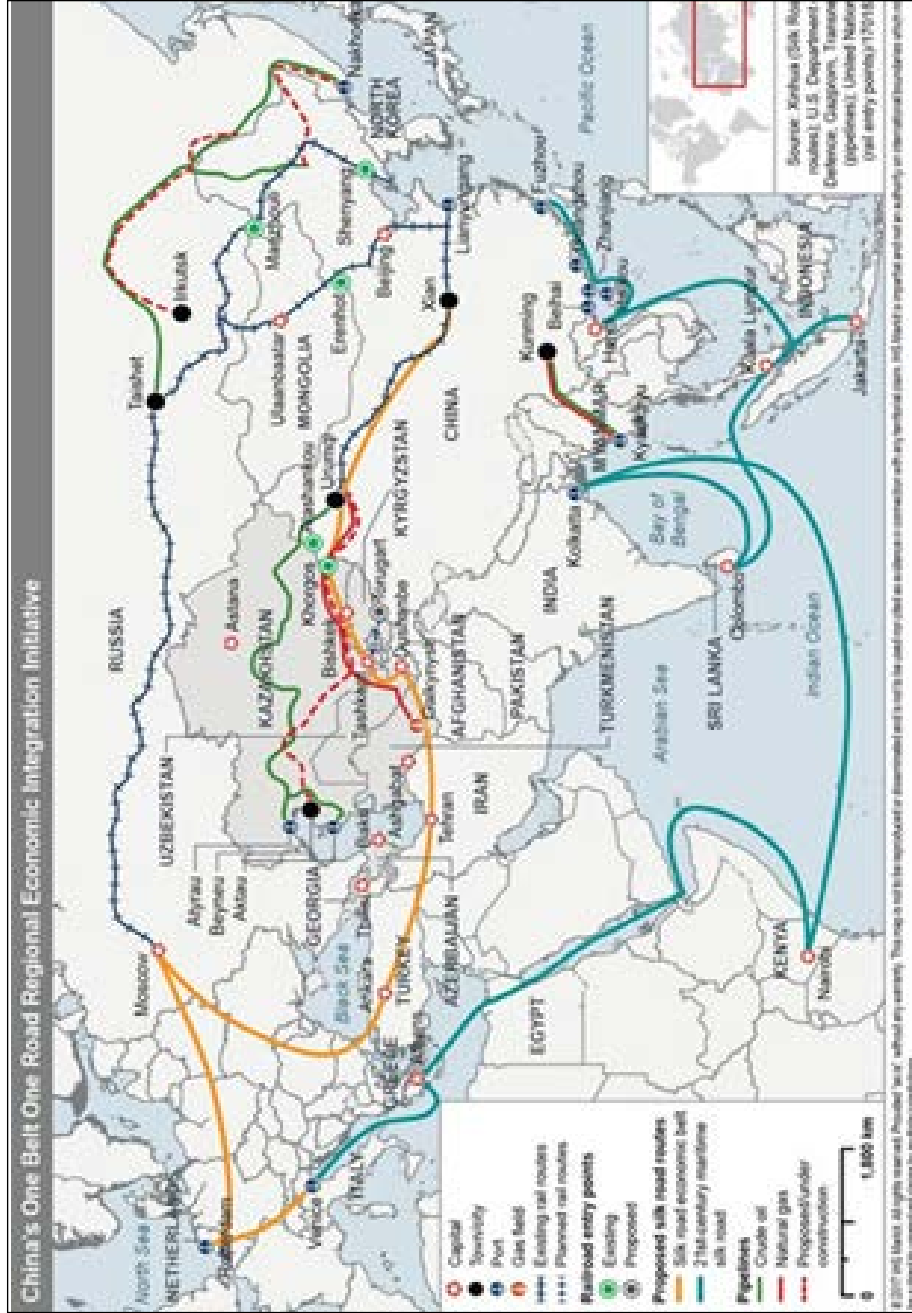

Bu konuda daha önce Avrupa Birliği'nin 1993 yılında ilan edilen "TRACECA" (Transport Corridor Europe Caucasus Asia - Avrupa-Kafkasya-Asya Ulaştırma Koridoru) projesi, Çin'in 2013 yılında ilan edilen "Bir Kuşak Bir Yol" (One Belt One Road-OBOR) projeleri bulunmaktadır. Türkiye konumu itibariyle bu projelerde yer almaktadır. Ancak yine de Türkiye, Azerbaycan ve Orta Asya ülkelerini kendisine bağlayacak kendi ulaşım ağını kurmalıdır.

Şekil 4: TRACECA

Şekil 5: Bir Kuşak Bir Yol Projesi

EĞİTİM

TÜRKİYE VE TÜRK DÜNYASINDAKİ EĞİTİM KURUMLARI SAĞLAM EKONOMİK TEMELLER ÜZERİNE OTURTULMALI

Türk Dünyasında ekonomik köprülerin kurulmasının ardından atılması gereken ikinci önemli adım eğitim ayağıyla bu köprüyü desteklemektir. Bu sebeple sağlam ekonomik temeller üzerine kurulmuş bir eğitim politikasına acil bir ihtiyaç bulunmaktadır.

Bu konudaki atılabilecek belki de en önemli adım Türk Cumhuriyetlerinden öğrencilerin Türkiye'ye getirilip ülkemizdeki eğitim kurumlarında eğitim almalarını sağlamaktır. Bu öğrenciler tatmin edici burslarla desteklenmelidir. Ayrıca bu öğrencilere doğru bir eğitim verilmelidir.

Orta Asya Türk Cumhuriyetlerine yönelik 1992'de başlatılan burslar, 2012'de Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığının (YTB) devralmasıyla tüm dünyaya, Türkiye Bursları adı altında yayılmıştır. Ancak bu tarihten sonra Türk öğrencilerin aldıkları burs miktarında ciddi bir düşüş olduğu göze çarpmıştır.

Ayrıca Türkiye'nin öncülüğünde kurulan Hoca Ahmet Yesevi Üniversitesi ve Kırgızistan Manas Üniversitesi'nin kalitesi arttırılmalı. Bu üniversiteler şehirli elitlerin çocukları için cazip hale getirilmeli. Bu üniversitede çalışan Türk akademisyenler ile Kırgız/Kazak akademisyenler arasındaki ücret farkı kapatılmalıdır.

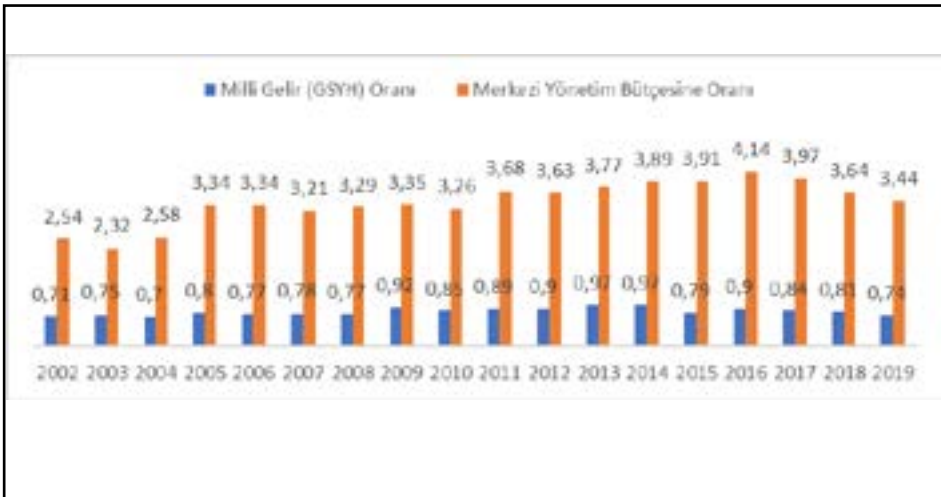
Türkiye'deki üniversiteler, Batıdaki üniversitelere göre çok daha az bütçeye sahiptir. Bu da eğitim kalitesinin düşük olmasına neden olmaktadır. Bu sebeple akademinin eğitim kalitesinin artırılması için güçlü ekonomik temellere ihtiyaç duyulmaktadır.

Sözgelimi 2018 yılında Harvard Üniversitesi'nin bütçesi 36 milyar dolar olurken, bu rakam Yale'de 27 milyar dolar, MIT (Massachusetts Teknoloji Üniversitesi)'de 11 milyar dolar, Japon Osaka Üniversitesi'nde 2,3 milyar dolar, Oxford'da 1,8 milyar dolar olmuştur.

Türkiye'de ise İstanbul Üniversitesi'nde 1,2 milyar lira, Ankara Üniversitesi'nde 940 milyon lira, Hacettepe Üniversitesi'nde 906 milyon lira ve ODTÜ'de 516 milyon lira olarak gerçekleşmiştir.

Son 16 yıl içinde devlet üniversitesi sayısı 53'ten 129'a toplam üniversite sayısı ise 76'dan 208'e çıkmıştır. Aynı dönemde öğrenci sayısı 1,9 milyondan 8 milyona ulaşmıştır. Üniversite sayısı ve öğrenci sayısındaki hızlı artışa rağmen, yükseköğretim bütçesinin söz konusu artışı karşılayabilecek kadar arttırılmamıştır.

Tablo 11: Yükseköğretim Bütçesinin Milli Gelire ve Merkezi Yönetim Bütçesine Oranı

TÜRK CUMHURİYETLERİNDEN DAHA FAZLA SAYIDA ÖĞRENCİ TÜRKİYE'YE GETİRİLMELİ

Türk Cumhuriyetlerinden Türkiye'ye gelen öğrenci sayısını artırmanın yanı sıra, Türkiye olarak Türk Cumhuriyetlerine gönderdiğimiz öğrencilerimizin sayısını da mutlaka artırmalıyız. Bu öğrencileri bizzat devlet eliyle teşvik etmeli ve devlet burslarımız ile göndermeliyiz. Gönderilen bu öğrenciler oraları tanımalı ve daha fazla akademik çalışmalar yapabilmeleri için teşvik edilmelidir.

Türk Cumhuriyetleri arasında öğrenci geçişini sağlarken dikkat edilmesi gereken konu kemiyetten çok keyfiyet esası ile hareket edilmesidir. Öğrenci sayılarında artış amaçlanırken hem eğitimin hem de öğrencinin kalitesinin gözardı edilmemesi gerektiğini bilinmelidir.

Türk Dünyası'na katmadеğеr sağlayacak bilimde, teknolojiye, eğitimde, sporda ve sanatta hasılı Türklük'e ve insanlığa vizyon katacak tüm alanlarda istekli ve başarılı gençlerin çeşitli sınavlara tabi tutularak gerekli yatırımların yapılması gerekmektedir.

Türk Cumhuriyetleri'nden yurt dışına öğrenci çıkışı, 1991'den sonra bu ülkelerde ekonominin de gelişmesiyle beraber artış göstermiştir. Sözelimi günümüzde yaklaşık 15 bin Kazak öğrenci yurt dışında eğitim görürken, Kazakistan önümüzdeki 4-5 yıl içinde bu sayısı 50 binlere taşımayı hedeflemektedir.

Tablo 12: Türkiye'ye Türk Cumhuriyetlerinden Gelen Öğrenci Sayısı (2017)

Azeri	17.088
Türkmen	12.247
Kazak	2.065
Kırgız	1.926
Özbek	840
Toplam	34.166

Tablo 13: Türkiye'ye En Çok Öğrenci Gönderen Ülkeler (2017)

Suriye	20.681
Azeri	17.088
Türkmen	12.247
İran	9.653
Afganistan	5.817

Tablo 14: Ortadoğu ve Türki Cumhuriyetlerden Türkiye'ye Gelen Öğrenci Oranları

Türkiye'deki Toplam Yabancı Öğrenci Sayısı	125.138
Türk Cumhuriyetlerinden Gelen Öğrencilerin Sayısı	34.166
Türk Cumhuriyetlerinden Gelen Öğrencilerin Oranı	% 28
Orta Doğu Ülkelerinden Gelen Öğrenci Sayısı	38.250
Orta Doğu Ülkelerinden Gelen Öğrenci Oranı	% 31

TÜRKİYE'DEKİ ÜNİVERSİTELERDE TÜRK DÜNYASINDAN GELEN ÖĞRENCİLER İÇİN KOORDİNASYON MERKEZLERİ KURULMALI

Türkiye'deki üniversitelerde Türk Dünyasından gelen yaklaşık 35 bin öğrenci eğitim görmektedir. Bu öğrencilerin bir kısmı kendi imkanları ile ülkemize gelirken, bir kısmı da kendi imkanlarıyla ülkemize gelmektedir.

Türk Dünyasından ülkemize eğitim görmeye gelen bu gençlerle, YTB gibi kamu kurumlarının yanı sıra birçok vakıf, dernek ve STK da ilgilenmektedir. Ancak sayının çokluğu ve bu öğrencilerin birçok şehre dağılmış olması, hem bu öğrencilerin her birinin sorunları ile ilgilenip onlara sahip çıkmayı, hem de bu öğrenciler eğitimlerini tamamlayıp ülkelerine döndükten sonra bunlarla irtibatı devam ettirmeyi mümkün kılmamaktadır.

Ülkemizdeki üniversitelerde kurulacak olan Türk Dünyası Öğrencileri Koordinasyon Merkezleri ve bu merkezlerin Ankara'da bir merkezi kamu kurumu (YTB gibi) tarafından takip edilmeleri, yukarıda bahsedilen sorunların önemli ölçüde aşılmasını sağlayacaktır.

Böylesi bir adımın bir diğer faydası da, son yıllarda başta Avrupa ülkeleri ve Çin olmak üzere diğer ülkelerdeki üniversitelere ilgi gösteren Türk Cumhuriyetleri, tekrar Türkiye'yi tercih etmeye başlayacaklardır.

TÜRKİYE'DE EĞİTİM, TÜRK CUMHURİYETLERİ'NDEN GELEN ÖĞRENCİLER İÇİN CAZİP KILINMALI

Türk Dünyasından Türkiye'ye gelen öğrenci sayısı, 1991 yılından itibaren genel olarak artış göstermiş ve günümüzde bu sayı yaklaşık 35 bine ulaşmıştır. Türk dünyasında birlik ve beraberliğin tesisi için bu sayının mutlak suretle artırılması gerekmektedir.

Günümüzde Kazakistan'dan yurt dışına çıkan öğrenci sayısına bakıldığında ülkemize gelen 2 bin civarındaki Kazak öğrenci sayısına karşılık Çin'de eğitimini sürdüren öğrenci sayısı 12 bindir.

Bu sayısının artırılabilmesi için şunlar yapılabilir:

- Türk Dünyasından gelen öğrencilere burs olanakları genişletilmelidir. Bu konuda kamu kaynaklarının yanı sıra STK'lar da daha aktif rol almalıdır.
- Türk Dünyasından gelen öğrencilerin, Türk Dünyasının her yöresinden gelen öğrencilerle birlikte kalmaları çok önemlidir. Bu amaçla öğrencilerin birbirleri ile kaynaşacakları ortamı sağlayacak yurtlar kurulmalıdır. Ayrıca ders dışı aktiviteler düzenlenerek bu amaç sosyal alana da taşınmalıdır.

- Türk Dünyasından gelen öğrenciler için iş imkanları sağlanmalı. Staj imkanı ile iş dünyası ile bu öğrenciler buluşturulmalıdır.
- Öğrencilerin Türkiye'den Türk Dünyası'na veya Türk Dünyası'ndan Türkiye'ye gelmelerinde STK'lar daha aktif rol almalıdır.
- Öğrencilere hem birbirlerine hem de eğitim görecekları yere uyum sağlamaları için yaz kampları düzenlenmelidir.
- Türkiye'deki üniversitelerin Türk Dünyası'nda, Türk Dünyası'ndaki üniversitelerin de aynı şekilde Türkiye'de denklikleri sağlanmalıdır.

Tablo 15: Türkiye'ye Türk Cumhuriyetlerinden Gelen Öğrenci Sayısı (2017)

Azeri	17.088
Türkmen	12.247
Kazak	2.065
Kırgız	1.926
Özbek	840
Toplam	34.166

TÜRKİYE TARAFINDAN TÜRK CUMHURİYETLERİ'NDE KURULMUŞ OLAN OKULLAR TEK BİR ÇATI ALTINDA TOPLANMALI

Türk Cumhuriyetlerinde 1990 sonrasında kurulan çok sayıda Türkiye menşeli STK'nın kurduğu eğitim kurumu bulunmaktadır. Bu kurumların her birinde o STK'nın kendi dünya görüşüne uygun bir eğitim politikası izlenmektedir. Bunların her birinin müfredatı farklı farklıdır.

Bazılarının eğitim dili Türkçe dahi değildir.

Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin Türk Cumhuriyetleri ile bağlarını güçlendirmede katalizör bir etki göstermesi gereken bu eğitim kurumları, geline noktada beklenen etkiyi gösterememektedir.

Ayrıca bölgede birlikte hareket etmemekten kaynaklı bu boşluğu Körfez ülkeleri (Suudi Arabistan, Kuveyt, Birleşik Arap Emirlikleri gibi) doldurmaktadır. Üstelik bu ülkelerin kurduğu eğitim kurumları bölgede "selefi" akımın gelişmesine katkı sağlamaktadır.

İşte yukarıda zikredilen hususlar göz önüne alındığında Türk Cumhuriyetlerinde bulunan Türkiye menşeli tüm okullar tek bir çatı altında toplanmalıdır. Bu çatı Maarif Vakfı olarak belirlenmiştir.

Böylelikle dilde birlik ve fikirde birlik ilkeleri, bu okullar sayesinde genç nesiller ile sağlanabilecektir.

Tablo 16: Türk Dünyası'nda Devletin Kurdukları Dışındaki Eğitim Kurumları

Ülke	Toplam		Vakıf ve Dernekler		Ticari Kuruluşlar	
	Okul-Kurs	Öğr. Sayısı	Okul-Kurs	Öğr. Sayısı	Okul-Kurs	Öğr. Sayısı
Azerbaycan	19	4007	8	1483	11	2524
Kazakistan	33	6353	5	746	28	5607
Kırgızistan	13	2469	2	376	11	2093
Özbekistan	18	3334	-	-	8	3334
Türkmenistan	17	3426	2	131	15	3295
Tacikistan	5	694	-	-	5	694
Moldova	2	225	-	-	2	225
Rusya Fed.	31	4565	12	1459	19	3106
Toplam	136	25073	29	4195	99	20878

Tablo 17: Türkiye Cumhuriyeti'nin Türk Dünyası'nda Açmış Olduğu Eğitim Kurumları

Ülke	Okul-Kurs	Öğrenci Sayısı
Azerbaycan	2	840
Kazakistan	2	246
Kırgızistan	4	237
Özbekistan	1	98
Türkmenistan	4	1376
Tacikistan	1	85
Moldova	1	50
Toplam	15	3432

KÜLTÜREL KONULAR

ORTAK PAYDAMIZ: DİL VE KÜLTÜR

Türkiye sivil toplum açısından batıdan daha farklı bir yapıya sahiptir. Batı, birlikteliğini ekonomik temeller üzerine kurmuştur, bir nevi zorunluluktan dolayı birlikte yaşama yolunu seçmiştir. II. Dünya Savaşı'ndan sonra yaşanan Soğuk Savaş ortamı ve bu dönemdeki Sovyet tehdidi, Avrupa'nın birleşmesi için bir katalizör etkisi yapmıştır.

Farklı dil, din ve milletlere sahip devletler bu ekonomik, siyasi ve güvenlik kaygıları sebebiyle Avrupa Birliği'nin devamını önemsemektedirler. Özellikle nispeten daha az nüfusa ve daha küçük ekonomiye sahip olan Avrupa Birliği ülkeleri için birlik hayati öneme sahiptir.

Türk Dünyası'nın yapısı ise Avrupa'dan biraz daha farklıdır. Avrupa'da devletleri birbirine yaklaştıran faktörler ekonomi temelli iken, Türkleri birbirlerine en çok yaklaştıran ortak unsurlar dil ve kültürdür. Burada dikkat edilmesi gereken ortak dil ve kültür havuzunun genişletilmesi ancak mevcut kültürlerin ve kimliklerinde korunmasıdır.

TÜRK DÜNYASININ ELİTLERİ İLE İLİŞKİLER GELİŞTİRİLMELİ

Bir devletin beyin takımını hayatın ünitelerindeki elitleri oluşturur. Bu sebeple Türk Devletleri'ndeki elitlerin zihin yapılarını bilmek son derece önemlidir. Bu ülkeler ile ilişkiler kurmak ve geliştirmek için bu elitler ile temas kurulması çok önemlidir.

Günümüzde Türkiye ile Türk Dünyası arasında ülkeleri yöneten ve yönlendiren elitler açısından ciddi farklılıklar bulunmaktadır. Yaklaşık yetmiş yıllık komünist dönem öncesinde ve sonrasında bölgede yaşanan Rus hakimiyeti bölgenin ileri gelenlerinin düşünce yapısını Türkiye'dekinden çok farklı yönde gelişmesine sebep olmuştur. Halbuki özü itibariyle aynı kültürün farklı meyveleri olmamız hasebiyle farklılıktan çok çok daha fazla ortak paydamız bulunduğu bir gerçektir. Günümüzdeki elitleri bir araya getirecek toplantılar yapılmalıdır.

Geçmişte yapılan Issık Gölü Toplantıları gibi zirveler yapılmalı. Türkiye'nin ve Türk Dünyasının önde gelen isimleri bu toplantılar vesilesi ile bir araya gelerek karşılıklı fikir alışverişinde bulunmalıdır.

Her yıl düzenlenecek olan Davos benzeri toplantılarla Türk Dünyası'nın siyasal ve ekonomik gidişatına yön verilmelidir. Bu zirvelere Türk Dünyası'ndaki önemli siyasetçiler, iş dünyasına

yön veren önemli iş adamları ve Türk Dünyası'nın ufkunu açacak önemli aydınlar ve kanaat önderleri katılmalıdır.

Bu zirvelerin her yıl belli gündemleri olmalı, belirlenecek bu konular sayesinde Türk Dünyası'nın gidişatına hep birlikte yön verilmelidir. Bu toplantılar sayesinde kısa, orta ve uzun vadede Türk Dünyası'nın birlikte hareket etmeis sağlanmalı bunu için ekonomiden sanata, spordan savunmaya kadar her türlü konu ele alınıp buna göre planlamalar yapılmalıdır.

1990'dan bu yana Türk dünyasıyla ilgili kültürel ve ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi yolunda Türk Dili Konuşan Ülkeler Parlamenter Asamblesi (TÜRKPA), Uluslararası Türk Kültür Teşkilatı (TÜRKSOY), Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi (Türk Konseyi/Türk Keneşi), Türk İş Konseyi, Türk Akademisi, Türk Kültür ve Mirası Vakfı gibi kurum ve kuruluşlar oluşturulmuş; bazı Türk Cumhuriyetleriyle de stratejik iş birliği anlaşmaları imzalanmıştır. Bu gibi kurumların hem sayısı artırılmalı, hem de bu kurumlar daha aktif çalışmalar yapmalıdır.

ORTAK AKADEMİK ÇALIŞMALAR VE YAYINLAR YAPILMALI

Türk Dünyası üzerine yapılan akademik çalışmalar desteklenmeli, spesifik konulara temas edilmelidir. Türk Dünyası alanında çalışan akademisyenler öncelikle Türk Dünyasının geçmişinin üzerinde objektif bir şekilde çalışmalı kendi tarihimizi kendimiz keşfetmeliyiz. Ülkemizde yer alan Türk Tarih Kurumu gibi tüm Türk Dünyasını kapsayan tarih kurumları kurulmalı ve bugün farklı ülkelere dağılmış olan Türk Dünyasının ortak tarihi geçmişi, yapılacak çalışmalarla aydınlatılmalıdır.

Türk Dünyasında akademik kalitenin ve başarının artması için ortak üniversiteler kurulmalıdır. Bu üniversitelerin devletlerin de desteğini alarak ekonomik temelleri sağlam atılmalıdır.

Türk Dünyasına yönelik araştırmalar yapacak akademisyenlerin yetiştirileceği bir “Türk Dünyası İhtisas Üniversitesi” kurulmalıdır. Bu üniversitenin kurulmasında tüm Türk Devletleri bir araya gelerek ortak bir ihtisas üniversitesi kurmalıdır.

Kurulacak tüm bu üniversitelerde saha araştırmalarına önem verilmelidir. Saha araştırmalarını, projeleri ve diğer tüm çalışmaları desteklemek amacıyla oluşturulacak araştırma bursları Türk Dünyasının her yerinden gelecek öğrencilerin ihtiyaçlarını karşılamalıdır.

Üniversitelerin yanı sıra Türk Dünyası üzerine stratejik araştırmalar yapacak Araştırma Merkezleri ve Düşünce Kuruluşları kurulmalıdır. Türk Dünyası alanında faaliyet gösteren düşünce kuruluşlarının sayılarının çok az olması ve mevcut kuruluşların bu alanda yetersiz kalmaları “Türk Dünyası bilincinin” geri kalma sebeplerinden bir tanesidir. Bu kuruluşlar devletler tarafından desteklenmeli ve yapılacak çalışmalar teşvik edilmelidir.

Türk Dünyasında yapılacak bu değişiklikler doğrultusunda akademisyen sayılarınınve niteliklerinin artması neticesinde Türk Dünyasının akademik birikimi de artacaktır. Oluşan akademik birikimin katma değerinin artması, daha etkin kullanımı ve geleceğe ışık tutması için yeni bir veri tabanı oluşturulmalıdır. Türkiye’deki Dergipark benzeri bir veri tabanı tüm Türk Dünyasında yapılan akademik çalışmaları bir havuzda toplamak üzere kurulmalıdır. Ayrıca Türk Dünyasında yer alan en seçkin akademik yayınların yer alacağı Ulakbim benzeri bir indeks oluşturulmalıdır.

Türk Akademisi Uluslararası Teşkilatı (TWESCO), akademik camiaya hitap etmesi açısından önem arz etmektedir. Türk dili konuşan ülkelerin katılımına açık Türk Akademisi’nin Kuruluşuna Dair Anlaşma, Kırgızistan’ın başkenti Bişkek şehrinde, 23 Ağustos 2012 yılında üye devletler tarafından imzalanmıştır. Türk Akademisi, üye devletler Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan ve Türkiye arasında, belirli görevler ve amaçlar için, Türk Konseyi’nin himayesinde uluslararası bir teşkilat olarak kurulmuştur. Uluslararası hukuki ehliyete sahip Türk Akademisi Uluslararası Teşkilatı, kendi kurumsal amaçlarını ve görevlerini yerine getirmek amacıyla Türkoloji alanındaki bilimsel, akademik, stratejik ve sosyal saygın kurum ve kuruluşlarla yoğun ilişkiler kurmaktadır. Ortak Türk Tarihi kitapları, Almanak ve Antoloji kitapları yanı sıra pek çok akademik kitap ve bilimsel dergi yayınlamaktadır.

Türk Akademisi gibi faaliyet gösteren kurum ve kuruluşların sayıları ve etki alanları artırılarak aktif ve verimli bir şekilde kullanılmalıdır.

Türkiye’de ve Türk Dünyasında yazılan Akademik eserler, tüm ülkelerdeki kütüphanelere ve oluşturulacak ortak veri tabanına eklenmelidir. Ayrıca “Türk Dünyası Endeksi” gibi bir akademik veri tabanı oluşturulup, yapılacak akademik çalışmalar burada toplanmalıdır.

TÜRK DÜNYASI DEĞERLER ARAŞTIRMASI YAPILMALI

Bugüne kadar Türk Cumhuriyetleri üzerine yapılan değerler araştırmalarında Türkiye Türkleri ile Türk Cumhuriyetleri'ndeki Türkler arasında bir kısım konularda, bakış açılarında farklılıklar olduğu tespit edilmiştir.

Bu değerler araştırmaları, Türk Dünyası üzerine yapılacak her türlü çalışmada bize ışık tutacak olan çok önemli saha çalışmalarıdır.

Yapılacak değerler araştırmaları ile Türk Dünyası'na yönelik ortak Türk kimliğinin değerleri belirlenmeli ve ortak bir parametre kullanılarak toplumların yapıları ortaya konmalıdır. Bu sayede Türkiye ve Türk Dünyası arasında kültürel ortak noktalar ve farklılıklar tespit edilerek hangi konular üzerine ne tür çalışmalar yapılması gerektiği belirlenebilecektir.

Bunun için nitelikli üniversitelerle Türk Dünyası değerler araştırması yapılmalıdır. Kamu, özel sektör, sivil toplum ve meya ile çok iyi iş birlikleri kurulmalıdır.

Sosyolojik bir analiz hüviyetinde olacak bu çalışmalar, Türk Dünyası'na dair ortak bir gelecek planlamasında çok önemli rol üstlenecektir.

Söz gelimi, Türkiye'de yaşayan bir Türk'ün dine bakışı ile Kazakistan'da veya Kırgızistan'da yaşayan bir Türk'ün dine bakışında bazı temel farklılıklar bulunmaktadır. Dine yüklenen

anlam, dinin günlük hayattaki yeri gibi din konusundaki daha birçok farklı konuda ülke ülke çok ciddi farklılıklar bulunmaktadır. Bu alanlardaki farklı bakış açıları bilinmeden bu alanlarda atılacak adımların başarılı olamayacağı ortadadır. Bu yüzden sosyal hayata dair meselelerde insanların bakış açıları net bir şekilde ortaya konmalı, bu veriler eşliğinde adımlar atılmalıdır.

DEĞERLER ARAŞTIRMALARINA ÖRNEKLER
Dünya Değerler Araştırması
Euro Barometresi
Avrupa Değerler Araştırması
Avrupa Sosyal Taraması Araştırması (european social survey)

TÜRKİYE’NİN TÜRK DÜNYASINDAKİ İMAJI İLE İLGİLİ ÇALIŞMALAR YAPILMALI

Türkiye’nin Türk Dünyasındaki imajı geçmiş dönemlerde yapılan bir takım hatalardan dolayı çok parlak değildir. Bu sebeple Türkiye ile ilgili popüler kültürün dışına çıkılarak yeni bir imaj çalışması yapılmalıdır. Bölgeye giden komünizmden sonra bölgeye giden iş adamlarımızın yanlış işlere girmesi, bölgeden ülkemize gelen öğrencilere yeteri kadar sahip çıkılmaması, izlenen dış politikada bölgenin öncelikle olarak değerlendirilmemesi ve izlenen yanlış politalar sonucunda Türkiye’nin imajı maalesef olumsuzdur. Bu kötü imajın düzelmesi için Türkiye öncelikle izlediği tüm politikalarda Türk Dünyasını öncelikli bir yere oturtmalıdır. Mesela, dış politikada önceğimiz Türk Dünyası olmalı hatta konunun önemine binaen bir Türk Dünyası bakanlığı kurulmalıdır.

Türkiye’nin atacağı bir başka adım ise, bölgeye göndereceği diplomatları bölge ülkelerinin kültürel yapısını bilen, dilini konuşabilen, o ülkelerle o ülkelerin kamu ve özel kesimiyle gerekli sıcak teması kurabilecek nitelikte elemanlardan seçilmelidir. Türkiye bölge ülkelerinin önemli şehirlerinde çok sayıda konsolosluk açmalı ve bölgeye kültürel ilişkilerin geliştirilmesi misyonunu üstlenecek olan kültür ateşeleri atamalıdır.

Ayrıca Türk Dünyasına yönelik yapılacak yayınlarda Türk kültürüne, adet, gelenek, göreneklerine uygun motifler taşıyan diziler, filmler, TV programları, yarışmalar yayınlanmalı ve ihraç edilmelidir.

TÜRK DÜNYASI SİVİL TOPLUM ÖRGÜTLERİ

Türk Dünyası Mühendisler ve Mimarlar Birliği
Türk Dünyası Belediyeler Birliği
Türk Dünyası Sivil Toplum Dostluk Platformu
Türk Dünyası Kardiyoloji Birliği | TDKB
İstanbul Valiliği Türk Dünyası ve Akraba Toplulukları Koordinatörlüğü
Türk Dünyası İnsan Hakları Derneği
Türk Dayanışma Konseyi
İstanbul Büyükşehir Belediyesi Türk Dünyası Kültür Mahallesi
Türk Dünyası Çalışma Grubu
Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı
Türk Dünyası Araştırmaları Uluslararası İlimler Akademisi (TDAUİA)

TÜRKİYE TÜRKÇESİ İLE YAYIN YAPAN KANALLAR DESTEKLENMELİ VE SAYILARI ARTMALI

Türk Cumhuriyetleri Türkiye'nin öncülüğünde gelişime ve dönüşüme açık ülkelerdir. Bu gelişimi ve dönüşümü hızlandıran unsurlardan bir tanesi de kitle iletişim araçları ve özellikle de televizyonlardır. Bu yüzden bu ülkelere yönelik yayın yapan kanalların sayısı ve bunların hangi alanlarda yayın yaptıkları hususu çok önemlidir.

Türk Cumhuriyetlerine yayın yapan TRT AVAZ eski yayın politikasına geri dönmeli ve bu kanalda ortak Türk dillerine yönelik programlar yapılmalıdır.

TRT AVAZ, Türkiye Türkçesi'nin Türk Cumhuriyetleri'nde yayılması için önemli bir araçtır. TRT AVAZ ile Orta Asya Türk Dünyası ülkeleri Türkiye Türkçesini öğrenmekle kalmamakta, aynı zamanda yeni nesiller için Türkiye kültürü popüler kültür haline gelmektedir. Dolayısıyla yapılan yayınlar hem Türkiye Türkçesinin öğretimini kolaylaştırmakta hem de yayın yapılan bölgelerin kültürel birikimine katkıda bulunmak suretiyle sosyal hayatı etkilemektedir.

TRT AVAZ ve benzeri kanallarda Türkiye'de çekilen diziler, filmler ve hazırlanan diğer programlar yayınlamalıdır. Ayrıca bu kanallarda Türk Cumhuriyetleri'nin hazırladığı yapımlar da yer almalıdır ki Türkiye'de yaşayan insanlar da aynı şekilde bu ülkeleri ve kültürlerini tanısinlar.

Sadece diziler değil haber, spor ve belgesel kanalları ile de yayın politikaları desteklenmelidir. Böylece sadece geçmişi ile değil geleceği ile de ortak bir paydası olan bir Türk Dünyası'nın temellerine katkıda bulunulmalıdır.

Tablo 18: Yurt Dışında Yayın Yapan Türk Kanalları (2019)

	AZERBAYCAN	KAZAKİSTAN	KIRGIZİSTAN	ÖZBEKİSTAN	TÜRKMENİSTAN
TRT AVAZ	VAR	VAR	VAR	VAR	VAR
TRT GRUBU	VAR	YOK	YOK	YOK	YOK
ÖZEL TÜRK KANALLARI	YOK	YOK	YOK	YOK	YOK

BAZI ÖNEMLİ ESERLERİN TÜM DİLLERDE ÇEVİRİLERİ YAPILMALI

Türk Dünyası edebiyatı dünya edebiyatında önemli yer tutan çok sayıda önemli ismin bulunduğu zengin bir kütüphanedir. Cengiz Aytmatov, Muhtar Şahanov, Mağcan Cumabay, Anar Rızayev gibi daha bir çok önemli Türk yazarın eserleri hem Türkiye Türkçesine hem de diğer Türk Dünyası dillerine çevrilmeli ve bu eserlerin gençler arasında okunmaları teşvik edilmelidir.

Elbette bugüne kadar yapılan onlarca çalışmada çok önemli eserlerin Türk Cumhuriyetleri arasında çevirileri yapılmış ve Türk Milleti'ne armağan edilmiştir.

Örneğin Azerbaycan edebiyatından büyük şair ve fikir adamı Bahtiyar Vahapzade'nin *Ömürden Sayfalar*,

Kazakistan edebiyatından Mağcan Cumabay'ın *Uzaktaki Kardeşime*, Özbekistan'dan Pirim Kadirov'un *Son Timur*, Kırgızistan'dan Cengiz Aytmatov'un *Toprak Ana* ve Türkistan edebiyatından Mahtumkulu Firaki'nin *Mahtumkulu Divanı* çeşitli yayınevleri tarafından Anadolu Türkçesi'ne çevrilerek gelecek başucu eserler haline gelmiştir. Yine Yunus Emre, Mevlana gibi Anadolu Türklüğünün dünyaca ünlü gönül insanlarının eserleri başta Türk Dünyası olmak üzere bir çok dünya dilinde yer almıştır.

Ama yapılan bu çalışmalar yeterli değildir ve hiçbir zaman da yeterli görülmemelidir. Türk Dünyası adına ufuk açıcı, yol ışığı tüm fikir adamı, sanatçı, bilim adamı ve aydınlarımızın eserleri sürekli ve güncel olarak Türk Dünyası'nın her köşesinde okunmalı ve okutulmalıdır.

Bu konuda yapılması gereken bir başka çalışma da üniversitelerin edebiyat fakültelerinde ortak kürsülerin kurulması ve müfredatların tüm Türk Dünyası'nı kapsayacak şekilde revize edilmesi olacaktır. Ülkemizdeki edebiyat fakültelerinde okuyan bir genç, Türk Edebiyatının tüm dönemlerine ve tüm isimlerine hakim olduğu gibi Türk Dünyasındaki tüm yazar ve eserlere de aşina olmalıdır. Burada atılması gereken bir diğer adım da liselerdeki edebiyat derslerinde Türk Dünyası'nın önemli isimlerinin genç okurlara öğretilmesidir.

TÜRK DÜNYASININ LATİN ALFABESİNE GEÇMESİ DESTEKLENMELİ VE ORTAK İLETİŞİM DİLİ BELİRLENMELİ

Dünya üzerindeki yaklaşık 300 milyon Türk'ün farklı coğrafyalarda bulunmaları ve farklı tarihi süreçlerden geçmeleri neticesinde Türkçe farklı lehçelerde konuşulur hale gelmiştir. Bu durum Türk Cumhuriyetleri arasındaki iletişimi olumsuz etkilemektedir. Bu olumsuz durumdan kurtulmanın yolu "ortak dili" konuşmak yerine ortak bir "iletişim dili" ile konuşmaktır.

Türk Cumhuriyetleri'nin kendi dillerini bırakıp, bunun yerine ortak bir dil ile konuşması, zamanla Kazakça, Özbekçe gibi dillerin yok olmasına neden olacaktır. Yalnızca bu dillerin yok olması değil, yüzyıllar boyunca orta çıkan kültürel birikimin de yok olmasına neden olacaktır.

Türk Dünyası iletişim dili gerek nüfus çoğunluğu, gerekse diğer faktörler gözönüne alındığında Türkiye Türkçesi olacaktır.

Ayrıca Türk Dünyası'na yönelik Türkiye Türkçesi ile TV yayınlarının yapılması, Türk Cumhuriyetleri'nden 1990'lı yıllardan bu yana düzenli bir şekilde gelen ve burada Türkiye Türkçesi ile üniversite eğitimlerini tamamlayan çok sayıda gencin bulunması ve bunların yanında Orta Asya Türk Cumhuriyetlerinin kendi aralarında ilişkilerinin zayıf olması gibi nedenler de Türkiye Türkçesi'ni ortak iletişim dili haline getirmiştir.

Ortak iletişim dilinin yanı sıra ortak bir alfabe kullanılması da farklı dillerin konuşulmasına rağmen anlaşılabilirliği artıracak ve ortak paydayı genişletecektir.

Bu noktada Orta Asya'da bulunan Türk Cumhuriyetleri'nin Latin alfabesine geçmeleri çok önemlidir.

Kazakistan Devlet Başkanı Nursultan Nazarbayev'in attığı adımlar sayesinde Latin alfabesine geçilmeye başlanmıştır. Burada Kazakistan'ın sağlam ve emin bir şekilde ilerlediği görülmektedir. Bu gelişme Türk Dünyasının ortak bir alfabe kullanması ve ortak bir iletişim dili konuşması noktasından çok önemlidir.

Tablo 19: Türki Cumhuriyetlerin Resmi Dil ve Alfabeleri

ÜLKE	RESMİ DİLİ	ALFABESİ
TÜRKİYE	TÜRKÇE	LATİN
AZERBAYCAN	AZERİCE/RUSÇA	LATİN
KAZAKİSTAN	KAZAKÇA/RUSÇA	KİRİL/LATİN
KIRGIZİSTAN	KIRGIZCA/RUSÇA	KİRİL
TÜRKMENİSTAN	TÜRKMENÇE/RUSÇA	LATİN
ÖZBEKİSTAN	ÖZBEKÇE/RUSÇA	LATİN

DİN ANLAYIŞI

DİN OLGUSUNUN ÖNEMİ

Günümüz dünyasında bazı insanlarda dini önemsememe eğilimi olduğu görülmektedir. Ancak toplumlar dini önemserler. Dini küçük görerek veya dini gereksiz görerek bir yurt dışı politikası olması mümkün değildir.

Türk Dünyası adına bir şey yapılacaksa din faktörü göz önünde bulundurulmadan bir faaliyet gerçekleştirmek doğru olmaz. Din dediğimizde ise doğru bir din anlayışı ile çalışmalar yapılmalıdır.

Eğer din meselesi önemsiz görülürse, adeta kafamızı toprağa sokmuş oluruz, meydanı boş bırakmış oluruz. Türk Dünyasında din alanındaki boşluğun Körfez sermayesi desteğiyle Selefiler, Vahhabiler tarafından doldurulmaya çalışıldığı ise açıkça ortadadır.

Türk Dünyası'nın ortak hareket etmesi gereken alanların bir tanesi de din konusudur. 8. ve 9. yüzyıllarda İslam dinini kabul eden ve günümüzde nüfusunun büyük bir çoğunluğu Müslüman olan Türk Dünyası'nda İslam dininin Hanefi-Maturidi yorumu hakim durumdadır. 1917-1991 arasında komünist bir yönetim altında dini konularda büyük bir baskı altında yaşayan Türk toplulukları, 1991 sonrasında ise bu sefer de Selevi ve Vahhabi grupların tehdidi ile karşı karşıya kalmıştır.

Sovyetler Birliği 70 yıllık dönemde komünizmi yaymak için yaklaşık 7 milyar dolarlık bir harcama yapmıştır. Ancak son 20 yılda Suudi Arabistan'ın Selevi - Vahhabi ideolojiyi yaymaya 90 milyar dolardan fazlasını harcamıştır. Bu veri başlı başına konunun ne kadar ciddi olduğunu göstermektedir.

TÜRK DÜNYASINDA DİĞER DİNİ AKIMLARA KARŞI HANEFİ-MATURİDİ DİN ANLAYIŞI DESTEKLENMELİ

Türk Dünyasının her yanından Türkiye'ye eğitim almaya gelen öğrenciler içerisinde ilahiyat öğrencileri, Hanefi-Maturidi din anlayışının desteklenmesi açısından çok önemli bir yer tutmaktadır. Her bir ilahiyatçı aslında bir toplum mühendisidir. Ülkemize ilahiyat eğitimi almak üzere gelen öğrencilere Hanefi-Maturidi çizgide bir din anlayışı çerçevesinde vereceğimiz eğitim, Türk Dünyasının yanlış dini akımların tesirinden kurtulmasına büyük bir katkı sağlayacaktır.

Günümüzde Şia'nın merkezi İran'daki Kum şehridir. Selefi çizginin kaynağı ise Kahire'dir ve Mısır Selefilik'in merkezi konumundadır. Ayrıca Selefilik'in en sert kolu olan Vahhabi din anlayışının merkezi de Suudi Arabistan ve Körfez ülkeleridir.

Türk dünyasının İslam dini ile tanıştığı günden bu yana çizgisi hep Hanefi-Maturidi İslam anlayışı olmuştur. Ancak Hanefi-Maturidi İslam anlayışının Selefilik veya Şia anlayışı gibi bir merkezi bulunmamaktadır. Bu boşluğu doldurmak ve bu önemli misyonu üstlenmek ülkemizdeki İlahiyat Fakültelerine düşmektedir.

Türk Dünyasında, Nizamiye Medreseleri'nden bu yana yani yaklaşık bin yıldır Hanefi-Maturidi düşüncüyü esas alan bir üniversitemiz bulunmamaktadır. Türk Dünyasının dini anlamda bir dış taaruzdan korunması için Hanefi-Maturidi anlayış ile

eğitim verebilecek, bilimsel eğitim kurumları kurulmalı ve bu boşluk mutlak surette doldurulmalıdır.

Hanefi-Maturudi din anlayışı, Arap milliyetçiliğini ve nakli esas alan ve bir baskı rejimi olan Emevi Devletinin resmi mezhebi olan Selefiye Mezhebi'nin tehlikelerinden İslâm'ı ve Türk milletini korumuş ve yeniden Müslümanları akla, mantığa, pozitif bilimlere, sanata ve ticarete önem vermeye davet etmiştir. Bu davetin neticesinde de Müslümanlar içerisinde dünyaya namzet bir çok bilim ve fikir adamı çıkmıştır. Bunun neticesinde 800 ile 1200 yılları arası Türk-İslâm Medeniyetinin altın çağı olmuştur. Ebû Yusuf (ö. 798) gibi fıkıh alimleri, Buhari (ö. 870), Müslim (ö. 875) gibi hadis âlimleri, Maturidî (ö. 944) gibi itikat alimlerinin yanı sıra Fârâbi (ö. 950) gibi filozoflar, İbn-i Sina (ö. 1037) gibi dünya tıpçılar, Biruni (ö. 1050) fizik ve astronomi alimleri, Harezmi (ö. 850) matematikçiler ve daha nice bilim adamları bu dönemde yetişmiştir.

Yine dünyaya sevgi, merhamet ve hoşgörü tohumları saçan Hoca Ahmed Yesevi (ö. 1166), Hacı Bektaş-i Veli (ö. 1271), Yunus Emre (ö. 1321), Hacı Bayram-ı Veli (ö. 1429) ve Emir Sultan (ö. 1430) gibi mutasavvıflar hep Hanefi-Maturidi çizgide yaşamışlardır.

Günümüzde Türk Dünyası'nda Hanefi-Maturidi çizgi genel anlamda benimsenmiş durumdadır. Bugün Türk cumhuriyetlerinde çok güçlü bir İmam-ı Âzam ve Maturidilik anlayışı bulunmaktadır. Akla, mantığa ve bilime önem veren din anlayışı İslam dünyasını tehdit eden Selefilik'in yegane ilacıdır. Selefilik'in önüne geçebilecek tek düşünce Hanefi-Maturidi düşüncedir.

Ayrıca bu konuda atılması gereken adımlardan bir tanesi de şudur. Türk Dünyasının ortak İslam anlayışını sembolize eden Hanefi–Maturidi İslam anlayışının tarihi birikimini ifade edecek bir kütüphane, bir araştırma merkezi ve ortak bir veri tabanı oluşturulmalıdır.

Türk Dünyasının her yanından gelecek araştırmacılar Hanefi–Maturidi İslam anlayışının temel eserlerini böylesi bir merkez vasıtasıyla araştırarak, ortaya yeni eserler konulacak ve bu sayede Türk Dünyasının ortak birikimi zenginleşecektir.

Şii – SÜNNİ MESELESİNE YAKLAŞIM NASIL OLMALI?

Sünni-Şii ayrımı yapan bir dil tercih edildiğinde nüfusu genel olarak Şii olan Azeri kardeşlerimizde bir refleks ortaya çıkabilmektedir. Ancak İmam-ı Âzam Ebû Hanife gibi bir ortak referans noktası olduğu zaman onlara yaklaşımda yaşanan güçlük aşılabacaktır.

Bu noktadan referans noktası verirken daha kapsayıcı bir isim olan İmam-ı Âzam Ebû Hanife ismi tercih edilmelidir. Bu şekilde mezheplerden gelebilecek olan reflekslerin önü kapatılmış olur.

Günümüzde İran ve Azerbaycan'daki Türk nüfusunun büyük bir çoğunluğunun mensubu olduğu Caferi mezhebinin günümüzde tartışılabilir bazı meseleleri olmakla beraber, Caferi mezhebi, Zeydilerden sonra ehl-i sünnet çizgisine en yakın Şii koludur³.

Caferi mezhebinin özellikle 16. yüzyıldan itibaren bir devlet eliyle yönlendirilmesi (İran) sonucunda günümüze kadar zaman zaman bazı savaşlar, çekişmeler yaşanmıştır. Buna bir de 1400 yıldır bitmeyen Şii-Selefi kan davası da eklenince Türk Dünyası içerisinde de ister istemez bazı ayrışmalar söz konusu olmuştur.

³ Bkz. M. İlyas BOZKURT, İnhiraf 2 - İslâm Mezheplerinin Analizi, Revizyon Medya, 2015, s. 173-179.

Caferi mezhebinin kurucusu olan İmam Cafer'in kendisiyle aynı dönemde yaşamış olan İmam-ı Azam Ebu Hanife ile olan yakın diyalogunun, günümüzde de bu mezhepleri temsil eden ilahiyatçılara örnek olması gerekir. Bu mezheplerin birbirleri ile olan ve esasında teferruata dair olan az sayıdaki ayrılık noktaları yerine, sayıca daha fazla olan ortak noktalara odaklanmak ve aradaki farklılıkları karşılıklı sevgi ve saygı ile değerlendirmek, hiç kuşkusuz Türk Milletinin çıkarına olacaktır.

İMAM – HATİP LİSELERİ VE İLAHİYAT FAKÜLTELERİNDEKİ MÜFREDAT HANEFİ- MATURİDİ ÇİZGİYE GÖRE YENİDEN DÜZENLENMELİ

Türkiye olarak elimizde iki önemli dini eğitim kurumu mevcuttur: İmam Hatip Liseleri ve İlahiyat Fakülteleri. Bu kurumların Selefilik ve Batıni eğilimlerden arındırılıp, Hanifi-Maturidi çizgiye çekilmesi son derece önemlidir. Bu kurumlar hem Türkiye’de hem de Türk Cumhuriyetleri’nde çok daha aktif rol oynamalı, Selefi grupların doldurduğu alanı tekrar geri kazanmalıdır.

Türkiye’de şu anda 125 bin yabancı öğrenci var bunların sadece % 28’i Türk Cumhuriyetleri’ndendir. Türkiye, izlediği dış politika itibariyle son dönemde ciddi anlamda yüzünü Hanefi-Maturidi çizgideki Türk Dünyası’ndan Selefi çizgideki Arap Dünyası’na çevirmiş durumdadır. 2017 itibariyle Orta Doğu’daki ülkelerden Türkiye’ye gelen öğrenci sayısı 38 bin olurken, bu sayı Türkiye’deki toplam yabancı öğrenciler arasında %31’lik bir orana tekabül etmektedir.

Tablo 20: Ortadoğu ve Türki Cumhuriyetlerden Türkiye'ye Gelen Öğrenci Oranları

Türkiye'deki Toplam Yabancı Öğrenci Sayısı	125.138
Türk Cumhuriyetlerinden Gelen Öğrencilerin Sayısı	34.166
Türk Cumhuriyetlerinden Gelen Öğrencilerin Oranı	28%
Orta Doğu Ülkelerinden Gelen Öğrenci Sayısı	38.250
Orta Doğu Ülkelerinden Gelen Öğrenci Oranı	31%

Ülkemizde hatırı sayılır ilahiyatçı yabancı öğrenci bulunmaktadır. Ancak bu öğrencilere Hanefi-Maturidi çizgide bir İslam öğretilmemektedir. Tersine Hanefi-Maturidilik adı altında Soft-Selefilik öğretilmektedir.

Bu öğrencilere Kur'an ve aklın değil hadisin esas alındığı selefi din anlayışı ile "düşünme, sorgulama, yargılama; teslim ol" denmektedir. Halbuki ülkemizde yetişen ilahiyat öğrencileri hoşgörülü olmalı, merhametli olmalı, komşusunu sevmeli, Yunus gibi "yaratılanı Yaradan'dan ötürü" sevmeli. Bir insana bakarken din ve inanç temelinden değil sevgi ve hoşgörü temelinden bakmalı.

DİNİ KURUMLAR VE SİVİL TOPLUM DESTEKLENMELİ

Din ile ilgili politikaların sivil toplum eliyle yapılması gereklidir. Din ile ilgili politikaların belirlenmesinde Hanefi-Maturidi çizgideki sivil toplum örgütleri aktif olmalıdır. Ancak Türkiye’de devletin dini politikaları belirlerken görüşüne başvurduğu Hanefi-Maturidi çizgide bir sivil toplum örgütü İLSAM – İlahiyat İlimleri Araştırma Merkezi dışında bulunmamaktadır. Bu çok büyük bir problemdir. Bu alandaki boşluğu dolduracak Hanefi-Maturidi çizgide bağımsız sivil toplum kuruluşlarına önemli derecede ihtiyaç vardır. Özellikle Türk Dünyası’na yönelik faaliyetlerde bulunacak Hanefi-Maturidi çizgide sivil toplum kuruluşları kurulmalı ve bunlar bizzat devlet tarafından desteklenmelidir.

Türkiye’de dini alanda her türlü düzenlemeyi Diyanet teşkilatı yerine getirmektedir. Yaklaşık 70 yıl boyunca komünist bir rejim altında yaşamış olan genç Türk Cumhuriyetleri’nde bu alanda ciddi bir boşluk bulunmaktadır. Günümüzde bu boşluğu Suudi Arabistan başta olmak üzere Selefi din anlayışını benimsemiş olan Körfez Arap ülkeleri doldurmaya çalışmaktadır. Eğer bu ülkelerde Türkiye’dekine benzer bir Diyanet teşkilatı kurulursa, bu alan başı boş kalmayacaktır.

Türk Cumhuriyetleri'nde dini alandaki boşluğu doldurmaya çalışan Türkiye menşeli bazı dini gruplar ve cemaatler de bulunmaktadır. Bu girişimlerin de Türkiye Cumhuriyeti tarafından kontrol altına alınması gerekmektedir. Özellikle Azerbaycan'da son dönemde Diyanet İşleri Başkanlığı ve Diyanet Vakfı tarafından atılan adımların Türk Cumhuriyetleri geneline yayılması son derece önemlidir.

Türkiye Diyanet Vakfı 2006 yılından bu yana Uluslararası İmam Hatip Liseleri programını yürütmektedir. 2016-2017 eğitim öğretim dönemi itibarıyla Uluslararası İmam Hatip Liselerinden 1.381 öğrenci mezun olmuş ve yükseköğrenim hakkı kazanmıştır. Bu öğrenciler Türk Cumhuriyetleri de dâhil olmak üzere 73 ülkeyi kapsayan çok geniş bir coğrafyadan ülkemize eğitim almak için gelmiştir. Bu program mutlaka desteklenmeli ve özellikle Türk Cumhuriyetlerinden gelen öğrenci sayısı artırılmalıdır.

Türkiye Diyanet Vakfı yurtdışında da eğitim kurumlarına önemli destekler vermektedir. Bu amaçla günümüzde toplam 14 ülkede lise ve üniversite düzeyindeki 23 eğitim kurumuna eğitim desteği sağlanmaktadır. Burada da özellikle Türk Cumhuriyetlerine yönelik yatırımlar ve bu ülkelerdeki eğitim kurumlarının sayıları artırılmalıdır.

SON SÖZ

Dünyanın büyük devletlerinde politik yapı diasporası vardır. Böyle bir yapı Türk Dünyası'nda bulunmamaktadır. Bu yüzden de bu ülkelerin arasında ortak hareket bilinci, yardımlaşma veya ortak bir bakış mevcut değildir. Böylesi bir diasporanın oluşabilmesi için ekonomik yatırım ve eğitim yatırımı çok önemlidir.

Ekonomik ve ticari ilişkilerin gelişmesiyle büyüyen iş hacmi, önce ortaya bir ticari zeminkuracaktır. Sonrasında ise zamanla Türk Dünyası içerisinde yeni bir burjuva kesimi oluşacaktır. Ayrıca eğitim, kültür ve sanat ile din alanlarında yapılacak çalışmaların neticesinde Türk Dünyası'nı düşünsel alanda yönlendirecek bir aydın kesimi oluşacaktır.

İsmail Gaspıralı'nın bundan yüz yıl önce söylediği meşhur söz, aslında Türk Dünyası'nın biraraya gelmesi için izleyeceği yol haritasını bize vermektedir:

“Dilde birlik, fikirde birlik ve işte birlik!”

